

614.885

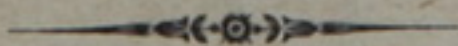
4-18

ՍՏՈՒԳԼԱՅ Է 1951 թ.

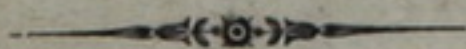
ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

399 ✓

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

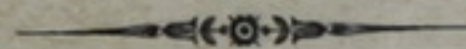

ԶԵԿՈՅՑ Հ. Կ. Խ. Ի ՆԱԽԱԳԱՀ
ԲԺԻՇԿ ՍՊԱՆԴԱՐԱՏ ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆԻ

ՆԱԽԱԲԱՆ Հ. Կ. Խ. Ի ԲԱՐԻՋԻ ՄԱՍՆԱՃԻԻՂԻՆ
ՓՈԽՆԱԽԱԳԱՀ ՏՈՔ. ՔՕԼՕԼԵԱՆԷ

127

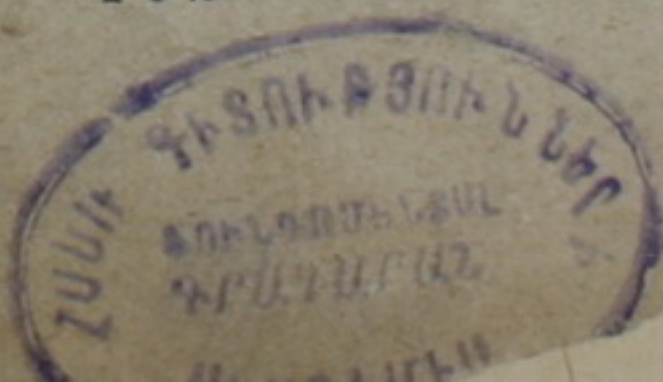
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
Բարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան
Հ. Կ. Խ. Ի մասնաճիւղին

ԱԳՐ. Յ. ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ԲԱՐԻՋ

1926

29205

A 16503

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

Հ. Կ. Խաչի նախագահը սխառիւ կ'ընէ ինծի խնդրելով որ Հայաստանի Կ. Խ.ի գործունէութիւնը ներկայացնող տեղեկագրին նախաբանը գրեմ:

Նախ սլարտականութիւն կը համարիմ շնորհակալութիւններս յայտնել բարիղի Հայ Տիկնանց Միութեան, որ կազմակերպեց Բարիղի Հ. Կ. Խաչը եւ այս գրքոյկին հրատարակութիւնը ստանձնեց, յետոյ զմայլուժս՝ Հայաստանի Կ. Խաչի նախագահին, որ երեք տարուան կարճ շրջանի մը մէջ կրցաւ ոտքի վրայ դնել այն ընկերութիւնը, որ կատարելապէս կազմակերպեալ երկիրներու մէջ միայն գոյութիւն ունի:

Ի՛նչ ժրաջան աշխատութիւն, ի՛նչ հրաշալի գործունէութիւն, եւ ի՛նչ խրախուսիչ արդիւնքներ: Խորհեցէք վայրկեան մը. Կ. Խաչերը գոյութիւն ունին 1864 էն իվեր ու հասած են այսօր համաշխարհային կատարելագործեալ կազմակերպութեան մ'առաջնահանին: Հայաստան երեք տարուան մէջ ինչպե՞ս հաղթար ջանքերով կրցաւ ունենալ Հ. Կ. Խաչը: Եւ արեւելքէն մինչեւ արեւմուտք Հ. Կ. Խաչերու, որոնց հաւանքով ոչ միայն իր ղինւորական կազմակերպութիւնը, որ Կ. Խաչերու գործունէութեան առաջին դաշտն էր, այլ հիմնելով իրեն մասնաւոր հիւանդանոցները, տրոպիկական կայանները, լապօռութուսները, անոք տղոց ապաստանարանը եւ գլխութեան քոյրերու դպրոցը: Եւրոպական Կ. Խաչերը չունին աւելին:

Հ. Կ. Խաչը եւ իր հախազահը՝ բժիշկ Կամսարական, չեն գոհանար այս արդիւնքով: Կ'ուզեն աւելին ընել: Կ'ուզեն որ ամէն հայ, որ կը սիրէ իր հայրենիքը, իր ազգակիցները, անդամ ըլլայ Հ. Կ. Խաչի:

Կ. Խաչի այս առաքեալը, Կ. Խաչը ձեռքը՝ եկած է Եւրոպա մեզի ցոյց տալու եղած ճիգը Հայաստանի մէջ: Ամերիկա պիտի երթայ ան, խրախուսելու հաւել հոն ասլոդ հայերը, որոնք չմոռցան իրենց հայրենիքը եւ ղրկեցին իրենց առլարնեար թէ՛ վերաշինութեան գործին մասնակցելու եւ թէ Կ. Խաչի հուիրական աշխատութիւնը դիւրացնելու:

Ե՛րբ ծնան Կ. Խաչերը:

1859 ին Հանրի Տիւնօ անուէն անձը, տեսնելով թէ Սօլֆէրինոյի պատերազմի դաշտին վրայ գտնուող մեծ թիւով վիրաւորեալները, առանց խնամքի կը մնային, զինուորական բժիշկներու ու հիւանդատլահներու քանակին քիչութեան պատճառաւ, խորհեցաւ ընկերութիւն մը կազմել, որուն անդամները՝ ոչ պատերազմիկներ՝ կարենային երթալ պատերազմի դաշտը հաւաքելու վիրաւորեալները ու խնամելու զանոնք, զինուորական բժիշկներու հսկողութեան տակ:

1864 օգոստոս 22-ին Տիւնօ կրցաւ վերջապէս ժընեւ հրաւիրել բոլոր քաղաքակրթեալ ազգերու եւ կառավարութեանց ներկայացուցիչները ու կանոնաւորել իր գաղափարային ընկերակցութիւնը: Այդ օրէն սկսեալ Convention de Genève ու յետոյ Comité international de la Croix Rouge անուան տակ Կ. Խաչը ծնած էր:

Ընդունուեցաւ քաղաքակրթուած բոլոր ազգերու կողմէ որ Կ. Խաչի ընկերութիւնը չէ՛ղօք էր ու կրնար պատերազմի ատեն ընկերապալ կռուող բանակին եւ օգնել վիրաւորեալներուն, անոնք ըլլային ազգային բանակին թէ թշնամիին զինուորները: Կ. Խաչը ճերմակ դրօ-

շակի վրայ իր նշանն էր՝ ընդունուած բոլոր բանակներէ:

Ընդունեցաւ որ հակառակորդները պիտի չյարձակէին Կ. Խաչ կրող զինուորներու եւ կամ վրաններու վրայ, պիտի յարգէին բոլոր Կ. Խաչերը ուր որ ալ ըլլային անոնք:

Վերջին մեծ պատերազմին բոլոր այս ընդունուած սովորութիւնները եւ միջազգային յանձնառութիւնները չյարգուեցան ոմանց կողմէ: Պատմութիւնը ցոյց կուտայ մեզի թէ 1864 էն իվեր շատ ուրիշ պատերազմներու ատեն ալ Կ. Խաչի անդամները, բժիշկ հիւանդապահ ու ծառայող, զոհ գացած են իրենց անձնուիրութեան:

1864 ի ժընեւի քօնկրէէն յետոյ բոլոր ազգերը կազմեցին իրենց մասնաւոր Կ. Խաչերը պետական հսկողութեան տակ, ընդունելով ժընեւի ընդհանուր Կ. Խաչի կանոնադիրը: Ամենուն ալ նպատակն էր պատերազմի ատեն օգնել կռուող բանակի բժշկական գործին, բայց այդ հսկայ գործը կարենալ իրագործելու համար պէտք էր պատրաստուիլ խաղաղութեան ժամանակ:

1864 էն ի վեր ժընեւի համազգային Կ. Խաչը 12 անգամ Congrès ներ կազմակերպեց: 11 երորդ քօնկրէին Պօլսոյ Խ. Խաչը հրաւիրուած էր կէս պաշտօնապէս ու ներկայ գտնուեցաւ:

Այս թուականէն իվեր ընդհանուր օրէնք եղած է որ բոլոր քաղաքակրթեալ ազգերը պէտք է ունենան իրենց Կ. Խաչերը ու պետական միջոցներով դիմեն ժընեւ եւ կապուին համազգային Կ. Խաչին:

1921ին Տք. Կաթսարական, Հ. Կ. Խաչի նախագահը, կը խնդրէր մեզմէ որ անմիջապէս կազմակերպէինք Բարիդի Կ. Խաչը՝ ծնած 1919ին: Դիմեցինք այն ատեն ֆրանսական Կ. Խաչի ու ժընեւ: Ըսին մեզի ժընեւէն թէ արդէն յարաբերութեան մէջ են Կ. Պօլսոյ Հ. Կ. Խաչի հետ, ու երկար թրդ-

Թակցութիւններէ յետոյ կրցանք վերջնականապէս մեր գոյութիւնը ճանչցնել տալ Ժընեւի մէջ, իբրեւ Հ. Կ. Խաչ:

Ֆրանսական կառավարութիւնը մեր գոյութիւնը հաստատող պաշտօնեան գրութիւն չի տուաւ, բայց մեզ կը ճանչնար կէս պաշտօնապէս: Իսկ Ֆրանսական Կ. Խաչը դեռ մեզ չի ճանչնար պաշտօնապէս, թէեւ գիտէ թէ մենք գոյութիւն ունինք, գիտէ թէ մենք կը գործենք ու կ'ընենք ջանքեր օգնելու Հայաստանի: Ուրեմն ան մեզ չճանչնալով հանդերձ պաշտօնապէս, արգելք չըլլար մեր գործունէութեան մինչեւ որ մեր կառավարութիւնը ընէ պէտք եղած դիւանագիտական (diplomatique) դիմումները:

Ահա քանի մը բառով Կ. Խաչերու պատմութիւնը:

Սկսած պատերազմի հետեւանքով, Կ. Խաչը սակայն չէր կրնար գործել բանակէն դուրս: Բոլոր Կ. Խաչերու անդամները, հիւանդ մարդկութիւնը ամօքելու, անոր ցաւերը սփռելու փափաքէն մըդեալ՝ զբաղեցան նոր կազմակերպութիւններով ու ամէն ուր որ մարդը գտան հիւանդ կամ կարօտ, գացին անոր տալ պէտք եղած օգնութիւնը: Այսպէս բոլոր Կ. Խաչերու առջեւ բացուեցան նոր հորիզոններ, պայքարելու համար մարդկութեան դժբախտութեանց դէմ:

Բարիզի Հ. Կ. Խաչը, վերակազմուած 1921 տարւան վերջը ու գործի սկսած 1922 ին Հայ Տիկնանց հովանաւորութեամբ ու աշխատակցութեամբ, մինչեւ 1925 յուլիս 21 ունեցած է հասոյթ 141,321 ֆր. 80 սանթիմ: Մախսուած է 87,660 ֆր. 70 սանդիմ: Հայաստան ուղարկուած է 14,166 ֆր. 70 ս. արժէքով դեղ, 2040 ֆր. ի օձառ, 53,000 ֆր. Գամարլուի ճահիճը չորցնելու համար: Ամբողջ գումար 69,206 ֆր. 55 սանդիմ, ուղարկուած Հայաստան: Աթէնք

դրկուած է գաղթականներու համար 1252 ֆր. ար-
ժէքով դեղ, Ատանա՝ 1000 ֆրանք, գաղթականաց
համար, Կ. Պօլսոյ Աղգային Հիւանդանոցին 4,600
ֆրանք:

Բարիզի գաղթական հիւանդանոցներուն հայթայ-
թուած է դեղ եւ օգնութիւն, 11,602 ֆրանք: Հոս
պէտք է յիշենք թէ 5000 էն աւելի հիւանդներ ձրի
խնամուած են ու շատերուն դրամական օգնու-
թիւն եղած է իրենց հիւանդութեան միջոցին:
Հազարաւոր հիւանդներ մեր ջանքերով Ֆրանսա-
կան հիւանդանոցներու մէջ խնամուած են ձրի, ու
Հայ Տիկնանց անդամուհիները գացած են հիւան-
դանոցները, զանոնք մխիթարելու եւ դրամական
օգնութիւն ընելու: Հայ կիներ չէ մոռցած երբէք
իր պարտականութիւնը ու կատարած է զայն շատ
ազնուութեամբ:

1922 ին հոկտեմբերին Իզմիրի ահե-
տին ատեն Բարիզի Կ. Խաչը դիմեց հանգանակու-
թեան ու կրցաւ հաւաքել 117,614 ֆրանք, որ մա-
սամբ դրկուեցաւ Աթէնք, Բարեգործականի
միջոցաւ ու մասամբ տրուեցաւ Բարիզ հասնող
գաղթականներուն, իրենց օրուան հացը ճարելու
համար: Այս մանրամասնութիւնք Տիկնանց Միու-
թեան տարեկան հաշուետուութեան մէջ բացատրը-
ւած են լայնօրէն:

Եթէ մեր ջանքերը չեն կրցած ամբողջովին
ամոքել բոլոր ցաւերը մեր դժբախտ գաղթական-
ներուն, եթէ չենք կրցած մեր փափաքին համապա-
տասխան կերպով օգնել մեր մայր հայրենիքին
պէտքերուն, մեր կամքէն դուրս ծանր պայման-
ներ եղած են զմեզ կաշկանդող, որոնց վրայ տուի
արդէն հակիրճ տեղեկութիւններ:

Ամէն հայ սակայն պէտք է գայ մեզի օգ-
նութեան: Կը խնդրենք ուրեմն ամէն հայէ որ
անդամ գրուի Հ. Կ. Խաչի, որուն տրուած սան-
դիմները կրնան կեանքեր ազատել ու ապա-
գային համար պատրաստել առողջ հայեր, առողջ
Հայաստանի մը համար:

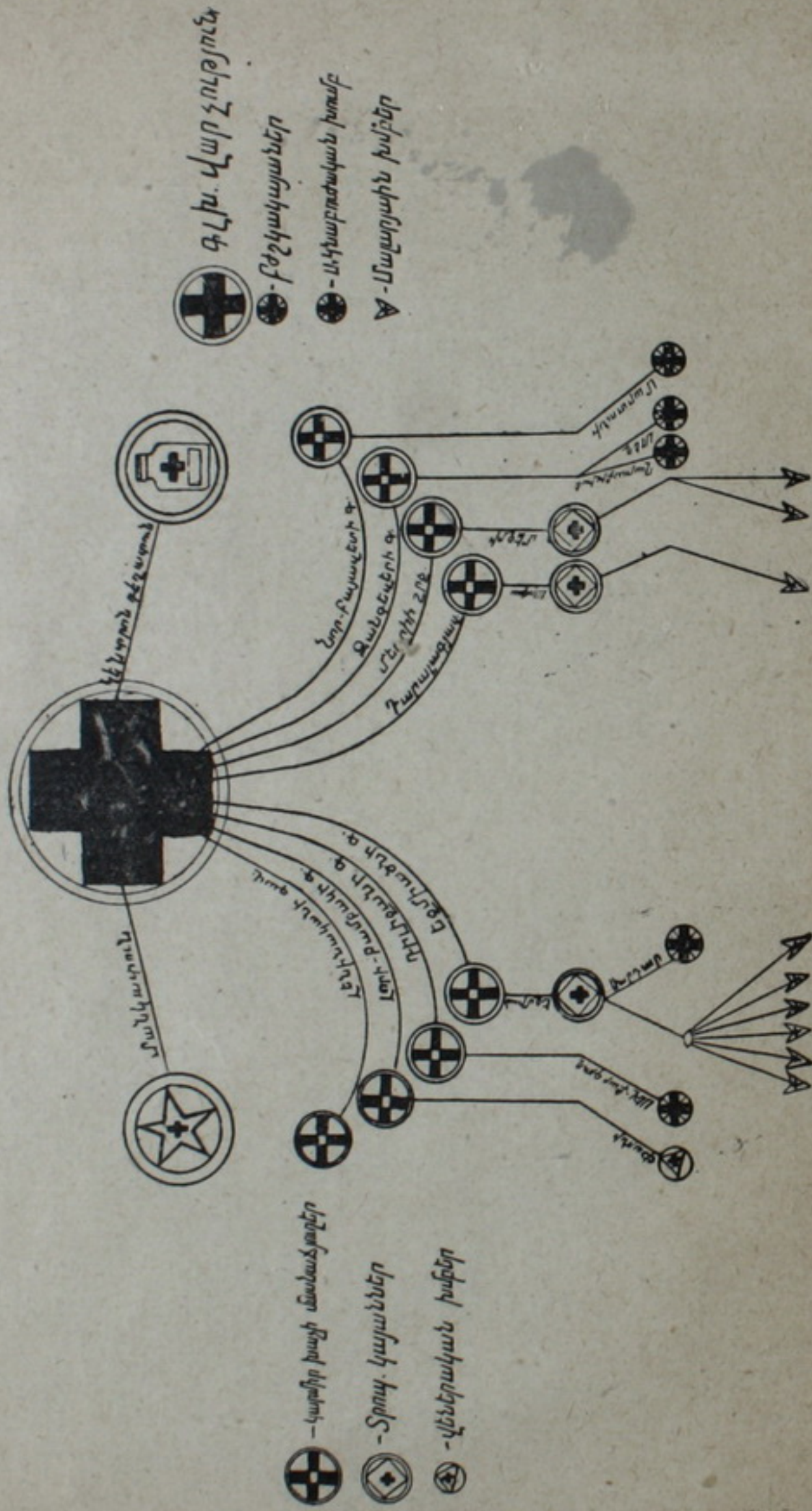

Բժ. Ս. ԼԱՇԻՆՅԱՆ
 Հայաստանի Առողջապահական
 փոխընդհանուր կոմիտեի

Բժ. Ս. ԿԱՄՄԱՐՈՎՅԱՆ
 ՀԱՌԱԳԱՀ
 Հայաստանի կարմիր բաշի

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՓԻ ՀԻՄՆԱՐԿՈՐԾՈՒՆԵՐԻ ՄԻԵՄԱՆ 1925Թ.

Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերութիւնը կազմակերպւել է 1920 թւի սկիզբներին նախաձեռնութեամբ մի խումբ հասարակական գործիչների: Ընկերութեան կանոնադրութիւնը այն ժամանակւայ Գերագոյն Իշխանութեան կողմից հաստատւելուց յետոյ, ընկերութեան անդամների ընդհանուր ժողովն ընտրում է ընկերութեան Գլխաւոր վարչութիւն, որը եւ մեծ եռանդով անցնում է աշխատանքի: ջնայած երկրի եւ ժողովրդի տնտեսական ու քաղաքական ծանր պայմաններին, ընկերութեան վարչութիւնը կարճ ժամանակամիջոցում ցուցադրում է բաւականին արդիւնաւէտ գործունէութիւն, որի յաջողութեանը զարկ են տալիս արտասահմանեան հայ գաղութներն իրենց նւիրատւութիւններով, իսկ տեղական ժողովրդի մի մասը՝ իր անդամավճարներով ու այլ միջոցներով: Սրանց շնորհիւ եւ վարչութեան անդուլ աշխատանքով յաջողւում է ընկերութեան համար ստեղծել յատուկ միջոցներ ու ձեռք բերել սեփական գոյք (շարժական): Անցնելով կազմակերպչական աշխատանքների, ընկերութեան վարչութիւնն առաջին հերթին հիսնում է ֆէշիշքենդում (Դարալագեազի գաւառ) 20-25 մահճակալ ունեցող մի հիւանդանոց, իսկ նորաշէն կայարանում մի բժշկակայան եւ սննդակայան, որոնց պահպանման համար նա գործադրում է այդ միջոցների մի մասը: Սակայն երբ 1920 թւի աշնանը սկսւում է Հայ—Տաճկական պատերազմը, վարչութիւնը փակելով այդ նորածիլ հիմնարկութիւնները, բժշկական թուղցիկ խմբեր է կազմակերպում, եւ ապահովելով նրանց դեղորայքով ու անհրաժեշտ պարագաներով, պատերազմի դաշտն է ուղարկում նրանց բժշկական օգնութիւն ցոյց տալու համար վիրաւոր եւ հիւանդ զինւորներին:

Այս պատերազմը ամբողջապէս սպառում է ընկերութեան միջոցները: 1920 նոյեմբերի 29-ի յեղաշրջումից յետոյ ընկերութեան գործունէութիւնը դադարում է: Սակայն դա լինում է ժամանակաւորապէս, որովհետեւ երբ յեղաշրջումից եւ տեղի ունեցած քաղաքական կռիւներից յետոյ երկրում հաստատում է խորհրդային իշխանութիւնը եւ կեանքը երկրում սկսում է ընթանալ նոր ու խաղաղ ուղիով, ասպարէզում մնացած կարմիր խաչի ընկերութեան մի խումբ անդամներ ցանկութիւն են յայտնում նորից վերսկսել ընկերութեան գործունէութիւնը:

Հայաստանի խորհրդային իշխանութիւնն ընդառաջ գնալով այդ ցանկութեանը եւ քաջալերելով նրանց այդ նախաձեռնութիւնը, ժողովրդական կոմիսարների խորհուրդի 1921 թւի ֆրկտեմբերի 15-ի որոշմամբ նորէն կեանքի է կոչում Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերութիւնը, տալով նրան հասարակական եւ պետական մեծ նշանակութիւն:

Զօխտելով այն հիմնական սկզբունքները, որ նախատեսնուած էին Հայաստանի կարմիր խաչի ընկերութեան նախկին կառավարութեան կողմից հաստատուած կանոնագրութեան մէջ, խորհրդային իշխանութիւնը միաժամանակ առաջարկում է նորից վերաժանել կարմիր խաչի ընկերութեան կանոնագրութիւնը, ելակետ ունենալով ժնեւի 1864 թւականի կոնվէնցիան եւ յետագայում այդ ակտը լրացնող այլ կոնվէնցիաները, միաժամանակ կանոնագրութիւնը յարմարեցնելով մեր երկրի դրութեան, պայմաններին ու պահանջներին:

Ընտրւում է Հայաստանի կարմիր խաչի Գլխաւոր վարչութիւն, որ վերամշակելով կարմիր խաչի ընկերութեան նախկին կանոնագրութիւնը, ընդհանուր ժողովի կողմից ընդունելուց յետոյ, ներկայացնում է այն կառավարութեան ի հաստատութիւն հետեւեալ գլխաւոր կետերով.

1) Պատերազմի ժամանակ օգնութեան հասնել վիրաւոր ու հիւանդ զինուորներին եւ ռազմագերիներին,

2) Օգնութիւն հաշմանդամներին,

3) Բժշկական եւ նիւթական օգնութիւն տարերային ու ժողովրդական աղետներից վնասւած աղգաբնակչութեանը,

4) Մաքառումն երկրում տիրող սոցիալական ախտերի դէմ, մասնաւորապէս մալարիայի,

5) Յգնութիւն անապաստան երեխաներին եւ

6) Բժշկա-սանիտարական եւ նիւթական օգնութիւն երկիր վերադարձող գաղթականութեանը:

1922 թւի Մայիսի 24-ին այդ նոր կանոնագրութիւնն ընդունուեալ է Հայաստանի ժողովրդական կոմիսսարների խորհրդի կողմից, եւ 1924 թւի Մարտի 1-ին վերջնականապէս հաստատուեալ է Հայաստանի կենտրոնական Գործադիր կոմիտէի կողմից:

Կարւիւր խաչի առաջին նուիրատուն եղել է Ամե. նայն Հայոց Կաթողիկոսը որ միաժամանակ տւեց Հայրապետական կոնդակ Կարմիր խաչի համար եւ 1922 թւին ուղարկեց երկրորդ կոնդակ արտասահմանի Հայութեան, հրաւիրելով զայն աջակցելու Կարմիր խաչին: Այժմ էլ մի երրորդ կոնդակ ուղարկել է, կոչանելով հանուր հայութեան, ամէն կերպ օժանդակել Կարմիր Խաչին:

Լինելով միանգամայն անկուսակցական հասարակական կազմակերպութիւն եւ վայելելով կառավարութեան ու ժողովուրդի վստահութիւնը, Հայաստանի Կարմիր Խաչի ընկերութեան նոր վարչութիւնը անցնում է գործօն աշխատանքի եւ պետական մարմինների աջակցութեամբ ու իր ներկայացուցիչների եւ հրահանգիչների միջոցով հետզհետէ կազմակերպուս է ընկերութեան մասնաճիւղեր Հայաստանի հետեւեալ գաւառներում. Լենինականում (Նախկին Ալէքսանտրապոլում), Էջմիածնում, Զանգեզուրում, Մեղրիում, Դիլիջանում, Դարալագեազում, Լոռի-Փամբակում եւ նոր թայագիտում:

Մի եւ նոյն ժամանակ Գլխաւոր վարչութիւնը կապ հաստատելով արտասահմանեան հայ գաղութների եւ «Հայ Կարմիր Խաչ» անւան տակ գործող ընկերութիւնների հետ, կարողանում է նրանցից մի քանիսին կապել Հայաստանի Կարմիր խաչի հետ, կազմակերպելով դրանց իբրեւ վերջինիս մասնաճիւղեր: Այդպիսի մասնաճիւղեր կազմակերպուեալ են Ամերիկայում, Փարիզում, Մարսէյում, Աթէնքում եւ Թաւրիզում:

Արտասահմանի հետ կապ պահպանելու համար Հայաստանի Կարմիր Խաչն իր լիազօրներն ունի

Կ. ՊՈՒՍՏՈՒՄ, ԲԱԹՈՒՄՈՒՄ ԵՆ ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ: Սակայն այս բոլորը բաւարար չհամարելով, Գլխաւոր վարչութիւնը կարեւոր է գտել յանուկ պատգամաւոր ուղարկել արտասահման հայկական գաղութները՝ նրանց ի մօտոյ ծանօթացնելու համար Հայաստանի Կարմիր Խաչի գործունէութեան, նրա առաջադրած նպատակների եւ երկրի ու ժողովրդի կարիքների հետ:

Գալով Խորհրդային Հանրապետութիւնների Կարմիր Խաչերին, պէտք է յիշել, որ Հայաստանի Կարմիր Խաչն անմիջական կապ եւ գործակցութիւն է հաստատել նրանց հետ եւ մտել 1925 թւի Ապրիլի 15ին Մոսկւայում գումարւած Խորհրդային երկիրների Կարմիր Խաչերի ընդհանուր ժողովում կազմակերպւած «Կարսի Խաչերի Միութեան» սէջ, միաժամանակ մնալով մի ինքնուրոյն հիմնարկութիւն (միաւոր):

Հայաստանի Կարմիր Խաչը *de facto* ճանաչւած է եւ Կարմիր Խաչերի Միջազգային Կոմիտէի կողմից, թէեւ նա, ի թիւս այլ Խորհրդային Կարմիր Խաչերի, դժբախտաբար հնարաւորութիւն չունեցաւ մասնակցելու 1923 թւի օգոստոսին թնեւում կայացած միջազգային Խորհրդաժողովին, ուր նա հրաւիրւած էր որպէս ինքնուրոյն միաւոր: Սակայն Գլխաւոր վարչութիւնը մտահոգւած է եղել Կարմիր Խաչերի միջազգային Կենտրոնական կոմիտէի կողմից եւ *de jure* ճանաչւելու խնդրով, ու այդ ուղղութեամբ նա աշխատել է մինչեւ օրս: Վարչութիւնն այդ հարցը յարուցել է եւ 1925 թւի մայիսին Մոսկւայում եւ աւելի քան հաւատացած է, որ մօտիկ ապագայում, շնորհիւ Խորհրդային Միութեան կառավարութեան կողմից ձեռք առած միջոցների, այս հարցն եւս կստանայ իր դրական լուծումը:

Անցնելով ժողովրդին օգնութիւն հասցնելու իր վրայ վերցրած բարձր պարտականութիւնների իրագործմանը եւ ի նկատի ունենալով որ իւր գործունէութեան մեծ մասը պէտք է ծառայի ժողովրդի առողջապահական դրութեան բարձրացման, որի մասին առանձնապէս հոգում է եւ մի յատուկ Պետական Մարմին, այն է Առողջապահական Ժողովրդական կոմիտէիատն իր տեղական մարմիններով, Հայաստանի Կարսի Խաչը որոշում է իւր

բժշկական օգնութիւնը տարածել բացառապէս կենտրոնից կտրւած երկրի աւելի հեռու ու յետամնաց անկիւններում եւ առաւելապէս այն վայրերում, ուր այս կամ այն հիւանդութիւնները (մասնաւորապէս մալարիան) աւելի են տարածւած եւ աւերումսեր են գործում:

Հայաստանի կարմիր խաչի Գլխաւոր վարչութեան սկզբնական շրջանի հոգսերից մէկն է եղել Միջագետքից եկած 7,000 գաղթականների առողջապահական դրութեան բարելաւումը: Այդ նպատակով վեդի-Բասարի շրջանի, ուր տեղաւորուած էին այդ գաղթականները, Բոյուք-Վէդի գիւղում 1922 թւի Յուլիսի 25ին նա ժամանակաւորապէս բաց է անում մի բժշկակայան, որը պէտք է բժշկական օգնութիւն ցոյց տար վերոյիշեալ շրջանի բոլոր հիւանդներին:

Այդ բժշկակայանն իր գոյութեան տասն մէկ ամսուայ ընթացքում բժշկական օգնութիւն է հասցրել 5,054, հիւանդի, որոնցից ըստ տեղեկագրի 95% տառապելիս է եղել մալարիայով: Բժշկական օգնութիւնից զատ Գլխաւոր վարչութիւնը ձմռան օրերին վերոյիշեալ գաղթականութեանը բաժնել է եւ հագուստեղէն ու կօշիկներ:

Հետեւեալ խնդիրը, որով մտահոգւած էր Հայաստանի կարմիր խաչը, դա պատերազմից յետոյ ծանր վիճակի հասած Զանգեզուրի ժողովուրդին օգնութեան ձեռք մեկնելու կարեւոր հարցն էր:

Այդ ժամանակ Զանգեզուրը մատնւած էր սովի եւ զանազան հիւանդութիւնների, սակայն կենտրոնից հեռու եւ հաղորդակցութեան յարմար միջոցների բացակայութեան շնորհիւ, այդ գաւառի դրութիւնը հետզհետէ աւելի էր ծանրանում եւ օգնութիւնն աւելի դժւարանում:

Զնայած այդ բոլոր խոչընդոտներին, 1922 թւի Յոգոստոսին Գլխաւոր վարչութիւնն այնուամենայնիւ կարողանում է Զանգեզուրում կազմակերպել տեղական մասնագիւղ որի մասնակցութեամբ նա բաց է անում Զանգեզուրի գաւառի Ղարաբախիսէ գիւղում բժշկակայան, իսկ Տեղ գիւղում բուժակակայան, որը 1925 թւին վերածւում է բժշկակայանի: Այս երկու բժշկակայաններն էլ իրենց կազմակերպման օրից մին.

չեւ այժմ անընդհատ աշխատել են Գլխավոր վարչութիւնից ստանալով թէ՛ դեղորայք եւ թէ՛ պահպանութեան համար միջոցներ:

Ահա թւական տւեալներ այդ բժշկակայաններում գտնուած հիւանդների մասին.

ՏԱՐԻ	ՅՈՒՆ-	ՓԵՆ-ՏՐ-ՎԱՐ	ՏՃՆԱ	ԱՊ-ԲԻԼ	ՄԱ-ՅԻՍ	ՅՈՒ-ՆԻՍ	ՅՈՒ-ԼԻՍ	ՕԳՈՍ-ՏՈՍ	ՍԵՊ-ՏԵՄ-ԲԵՐ	ՀՈԿ-ՏԵՄ-ԲԵՐ	ՆՈ-ՅԵՄ-ԲԵՐ	ԴԵԿ-ՏԵՄ-ԲԵՐ	ԳՈՒ-ՄԱՐ
1923	825	711	1056	784	633	743	612	708	824	1345	1397	1124	10762
1924	1152	908	1059	2253	1299	844	764	907	1607	1615	1164	1052	14624
1925	4273	1049	1185	1110	1254	1479	1652						

Տոկոսային հաշվով այդ հիւանդութիւնների մէջ մայրիան կազմում է 46%, իսկ քոսը 20%: Չնայած նրան, որ վերոյիշեալ երկու բժշկականները հնարաւորին չափ բժշկական օգնութիւն են ցոյց տալիս թէ՛ երթեւեկ հիւանդներին, որոնք յաճախում են բժշկականները, թէ տներում գտնւած ծանր հիւանդներին, որոնց այցելում է բժշկական կազմը որը ընդհանրապէս հիւանդներին տեղում օգնութիւն ցոյց տալու նպատակով պարբերաբար այցելում է շրջանի միւս գիւղերը, այնուամենայնիւ այս շրջանում մըշտական հիւանդանոցների մեծ կարիք է զգացւում: Սրա մասին քանիցս դիմումներ են եղել թէ՛ Զանգեզուրի մասնագիւղի վարչութեան եւ թէ ժողովուրդի կողմից, սակայն գլխաւոր վարչութիւնը մինչեւ օրս դրամական հնարաւորութիւնից զուրկ է եղել բաւարարելու այս կարեւոր պահանջը, եւ այս հարցի դրական լուծումը հերթի է դրւած Գլխաւոր վարչութեան առաջ, առաջիկայ տարում:

Բացի զուտ բժշկական օգնութիւն հասցնելուց, բժշկական կազմն այդ շրջաններում, ինչպէս երեւում է զեկուցումներից, տարել եւ շարունակում է տանել նաեւ Սանիտարա-Լուսաւորչական աշխատանքներ, դասախօսութիւնների եւ գրոյցների միջոցով՝ ծանօթացնելով ազգաբնակչութեանն առողջապահական կանոնների եւ տարածւած ու տարափոխիկ հիւանդութիւններից պաշտպանելու միջոցների հետ:

Ինչպէս վերելում յիշւած է, պատերազմից յետոյ շնորհիւ անբերութեան, Զանգեզուրի շրջանը մատնւած էր սովի եւ այդ պատճառով անհրաժեշտ էր համարւում այնտեղ կազմակերպել սննդակայաններ: Այդպիսի սննդակայան-ճաշարաններ կարմիր խաչի հաշւին կազմակերպւում են՝ ճաթելում, Մուղանջարում եւ Բայանդուրում, ուր չքաւոր ժողովուրդը ձրիաբար ստանում էր սնունդ: Միաժամանակ այդ շրջաններում ժամանակաւորապէս բացւում են եւ ձրի բաղնիքներ, որոնց գոյութիւնը տեւել է մինչեւ 1923 թիւը:

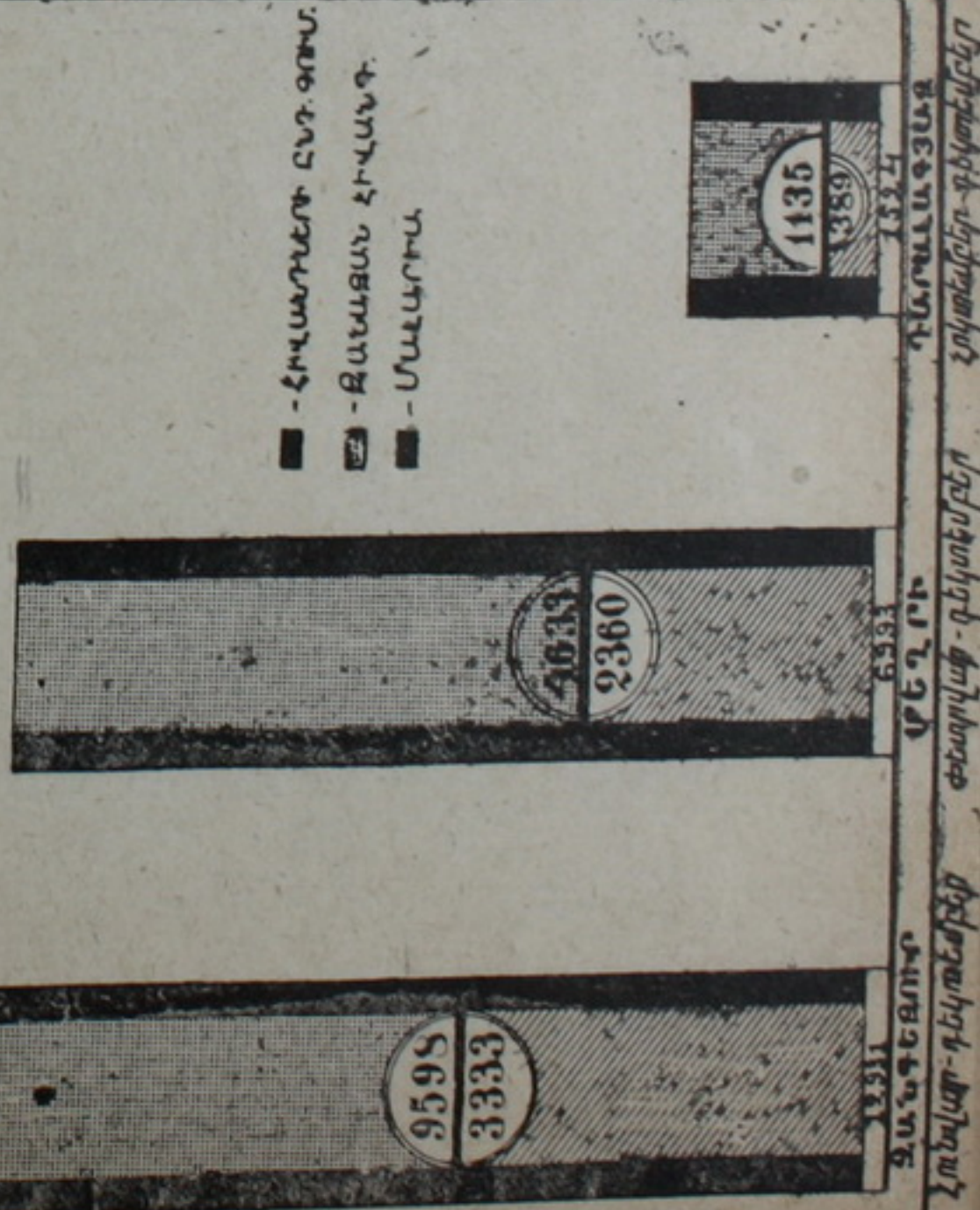
Նոյն 1923 թւի օգոստոս ամսում կազմակերպւում է եւ Լոռի-Փամբակ գաւառի մասնագիւղը եւ

կարճ ժամանակից յետոյ այդ մասնագիւղի ջանքերով ու գլխաւոր վարչութեան օժանդակութեամբ թէ՛ դեղորայքով եւ թէ՛ դրամով՝ կաշմակերպւում եւ սեպտեմբեր ամսուց սկսում է աշխատիլ շրջանի Գիւլագարագ գիւղում մի բժշկակայան, որը գործում է մինչեւ յաջորդ տարւայ մայիս ամիսը: Այդ ժամանակաշրջանում բժշկական օգնութիւն է տրւում 3,071 երթեւեկ հիւանդի, իսկ տներում 1,054 հիւանդի: Հիւանդութիւնների մեծամասնութիւնը մալարիա է եւ քոս:

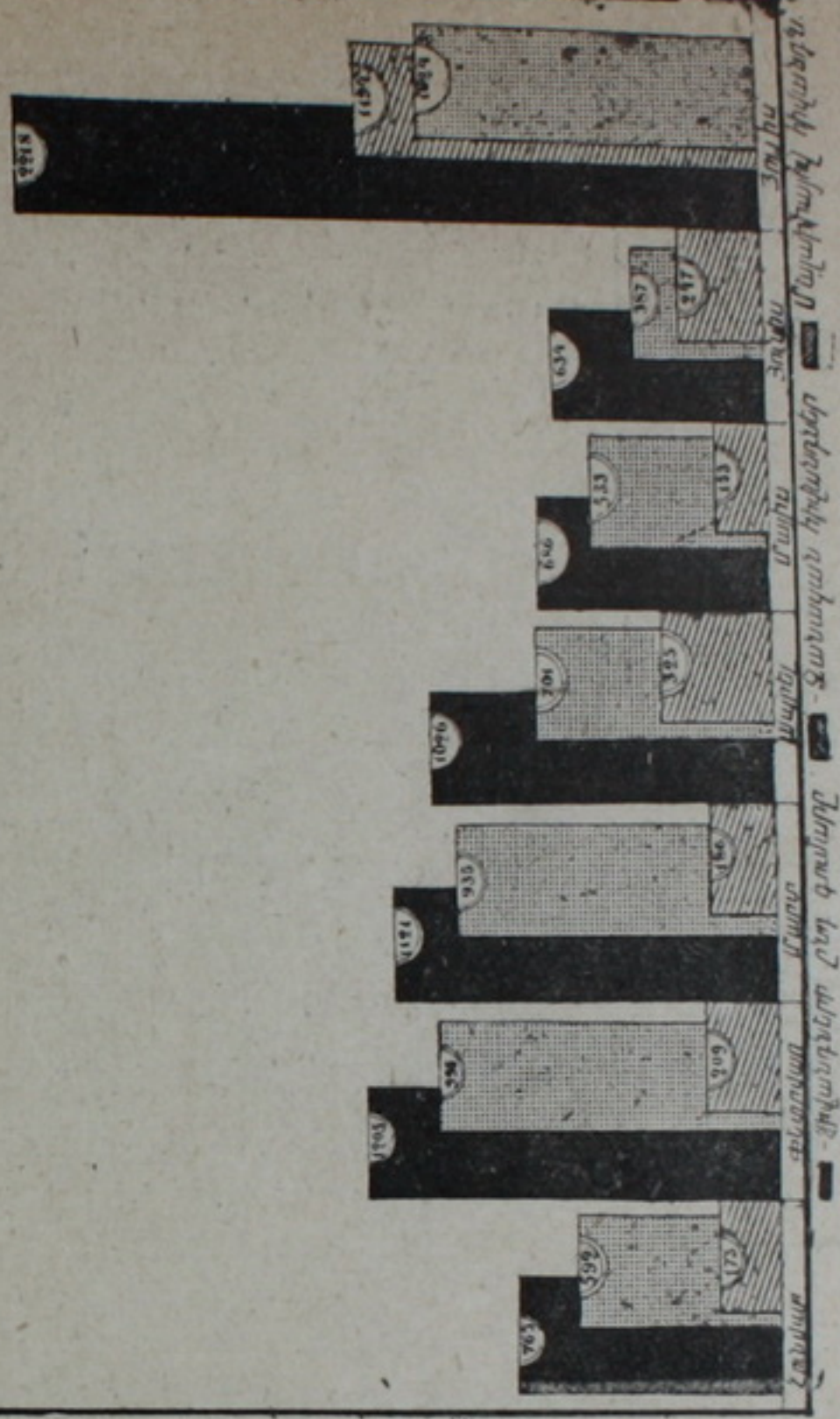
Սակայն 1923 թւի մայիսի վերջերի այս բժշկակայանը փակւում է շնորհիւ այն հանգամանքի, որ առողջապահական խողովրդական կոմիտարիատը, լայնացնելով իր բժշկական հիմնարկների ցանցը, ապահովում է այս շրջանի բժշկական օգնութեան գործը, որով կարմիր խաչի բժշկակայանը գոյութիւնն այդ շրջանում համարւում է անելորդ:

Լոռի-Փամբակ գաւառի փամբակի շրջանի հետազօտութիւնները ցոյց են տւել, որ այդ շրջանի մի քանի գիւղերում տարածւած է սիֆիլիս հիւանդութիւնը, որ ժառանգութիւն է մնացել տաճկական պատերազմից: Այս հիւանդութեան առաջն առնելու եւ հիւանդներին բժշկելու նպատակաւ Հայաստանի կարմիր խաչի Գլխաւոր վարչութիւնը այս տարւանից ձեռնարկել է այդ հիւանդոտ շրջանի մասնագիտական բժշկական օգնութեան: Ազգաբնակչութիւնը, խորը գիտակցելով այդ հիւանդութեան վնասակար լինելը եւ նրա տարածման առաջն առնելու անհրաժեշտութիւնը, ինքը ընդառաջ է գնացել կարմիր խաչի վարչութեան այդ ձեռնարկութեան, գնել է Մեծ-Փառնի գիւղում մի ընդարձակ շէնք եւ տրամադրել այն կարմիր խաչին բժշկակայան բանալու համար: Այդ շէնքի վերանորոգումից, հիւանդանոցի համար յարմարացնելուց եւ կահաւորելուց յետոյ, այդ գիւղում բացւում է վեներական բժշկակայան մասնագիտ բժշկի գլխաւորութեամբ, իսկ մինչ այդ՝ տեղական մասնագիւղին վարչութիւնն օժանդակել եւ օժանդակում է դեղորայքով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՌԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ՀԻՎԱՆԴՆԵՐԻ ՇԱՐՔՈՒՄԸ
ԲԺՇԿԱԿԱՅԱՆՆԵՐՈՒՄ 1924Ը

ՄԵՂՈՒՐ ԲԺՇԿԱԿԱՅԱՆ
ՀԻՎԱՆԴՆԵՐԻ ՇԱՐՔՈՒՄԸ 1925Ը

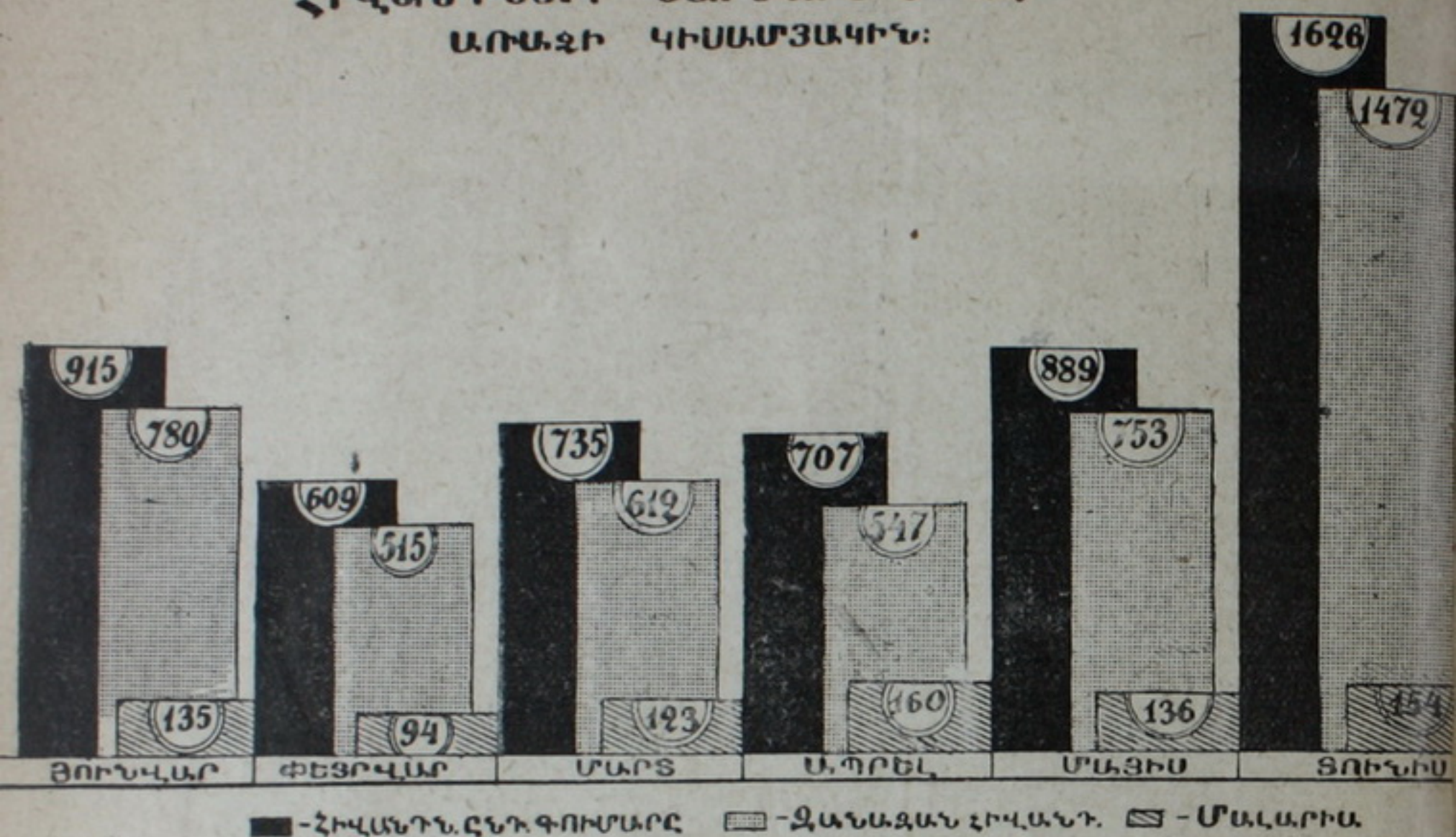

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶ:

ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԵ ԳՅՈՒՂԻ (ՍԻՍԻԱՆԻ ՇՐՋԱՆԱՆԻ ԲԺՇԿԱԿԱՅԱՆ:

ՀԻՎԱՆԴՆԵՐԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆ 1925 թ.

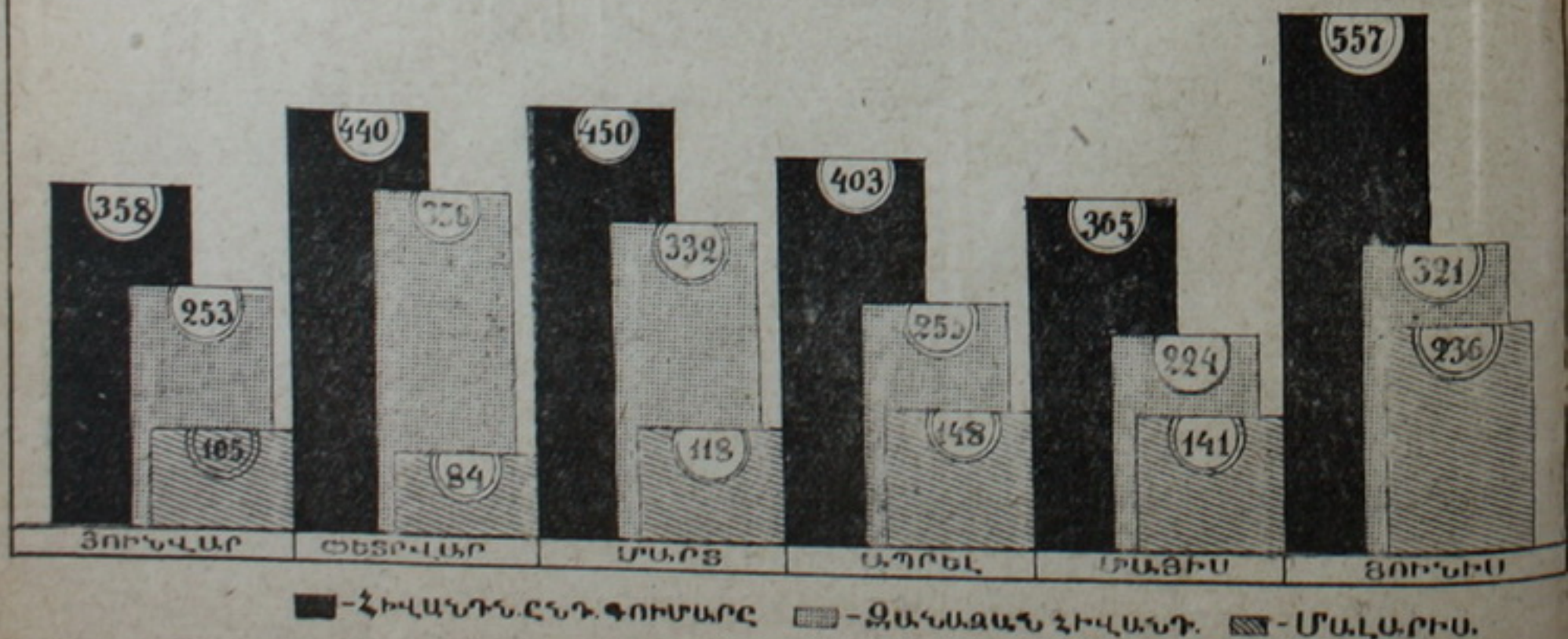
ԱՌԱՋԻ ԿԻՍԱՄՅԱԿԻՆ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶ:

ՏԵՂ ԳՅՈՒՂԻ (ՁԱՆԳԵՋՈՒՐԻ ԳԱՎԱՌ) ԲԺՇԿԱԿԱՅԱՆ:

ՀԻՎԱՆԴՆԵՐԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆ 1925 թ. I-ին ԿԻՍԱՄՅԱԿԻՆ:

Բացի այդ, Գլխաւոր վարչութիւնն իր գործունէութեան առաջին ժամանակաշրջանում բացել է եւ մի քանի վայրերում ժամանակաւոր բնոյթ կրող բժշկակայաններ, որոնք աշխատել են այնքան, որքան նրանց գոյութիւնն անհրաժեշտ է եղել տեղական կարիքներին գոհացում տալու համար, որից յետոյ նրանք փակել են: Այդպիսիներից են Դիլիջանի Զարիսէզ գիւղի բուժակակայանը, որը 1684 հիւանդ է ունեցել եւ կոտայքի շրջանի Քանաքեռ գիւղի բժշկակայանը, որն իր վեցամսեայ գոյութեան ժամանակաշրջանում ունեցել է 4273 հիւանդ: Վերջինիս փակելու դրդապատճառը եղել է այն, որ կոտայքի շրջանը բժշկական օգնութեամբ Առողջապահական ժողովրդական կոմիտարիատի կողմից համեմատաբար աւելի է ապահոված եղել, մինչդեռ կան այնպիսի վայրեր, որոնք կարօտ են այդպիսի օգնութեան: Այդպիսիներից է օրինակ Դարալագեազի գաւառի Արփա գիւղի շրջանը, ուր եւ յետագայում տեղափոխել է Քանաքեռ գիւղի բժշկակայանը:

Բացի հիւանդութեան տեսակետից կարեւոր վայրերին օգնութիւն հասնելուց, Հայաստանի կարմիր խաչի Գլխաւոր վարչութեան յատուկ մտահոգութեան առարկան է եւ գիտնականօրէն հիմնաւորած մաքառում կազմակերպել տրոպիկական հիւանդութիւնների դէմ — այդ հիւանդութիւններով վտանգւած վայրերում: Այդ նպատակով նա, դեռ 1923 թւին կազմակերպելով էջմիածնի գաւառային մասնագիւղը, նոյն թւի ամառայ ամիսներում կազմել է եւս երկու բժշկական խումբ եւ ուղարկել էջմիածնի գաւառի Սամաղարի ու Զանգիբասարի շրջանները բժշկական օգնութիւն հասցնելու համար տեղական բնակչութեան, մաքառելով գլխաւորապէս մալարիայի դէմ:

Յունիսի 14ից իւր աշխատանքները սկսել է Սամաղարի շրջանի խումբը, որի կազմն է մի բժիշկ, երեք բուժակ, եւ մի գթութեան քոյր: Կենտրոնական վայրը ունենալով Զէյվա գիւղը, խումբը շարունակ շրջում է բոլոր գիւղերը, տեղն ու տեղը օգնութիւն է ցոյց տալիս ազգաբնակչութեանը եւ կազմակերպե-

լով դասախօսութիւններ մալարիայի մասին, միաժամանակ այդ բժշկախումբը հրահրում է գիւղացիութեանը մաքրել առուները, չորացնել ճահիճները եւ այլն: Այս խմբի գործունէութեան ժամանակաշրջանում, այն է՝ 1923 թւի յունիսի 14-ից մինչեւ Հոկտեմբերի 15ը, բժշկական օգնութիւն են ստացել ընդամենը 15256 հիւանդ, որոնցից մալարիայով հիւանդներ եղել են 9486, իսկ սիւս հիւանդութիւններով բռնւած — 5770, ուրեմն մալարիկներն կազմում են 62,2%:

Նոյն այդ ժամանակաշրջանում (յունիսի 14-ից մինչեւ հոկտեմբերի 15-ը) էջմիածնի գաւառ ուղարկած երկրորդ բժշկական խումբը, բաղկացած մէկ բժշկից, երեք բուժակից եւ մէկ գթութեան քրոջից, աշխատել է Զանգիպասարի շրջանում, կենտրոն ունենալով սկզբում Սարվանլար գիւղը, ապա Ղարաղշլախ իսկ յետոյ խաթունարխ գիւղերը:

Սա ընդունել է 17173 հիւանդ, որոնցից 9746 (56,7%) բռնւած մալարիայով:

Ամէնուրեք այս խումբերը. միաժամանակ կազմակերպել են եւ դասախօսութիւններ մալարիայի մասին: Բացի զուտ բժշկական եւ Սան. - Լուսաւորչական աշխատանքներից, այս խումբերը կատարել են գիտական աշխատանքներ, հետազօտելով մի քանի հարիւր մալարիկների արիւնը, ինչպէս եւ ուսումնասիրելով տեղական մոծակների տեսակներն ու նրանց վնասակարութեան աստիճանը:

1923 թւին էջմիածնի գաւառն ուղարկած երկու բժշկական խմբերի գործունէութիւնը, հետազօտութիւնները եւ զեկուցումները ցոյց են տալիս, որ էջմիածնի գաւառը մալարիայի տեսակետից ամենավտանգաւոր վայրերից մէկն է: Այստեղի ազգաբնակչութեան զգալի մեծամասնութիւնը շարունակ տառապում է մալարիայով, որ աւելի եւս սաստկանում ու սուր կերպարանք է ստանում դաշտալին աշխատանքների ամենաեռուն ժամանակ, զրկելով գիւղացուն այդ ժամանակամիջոցում աշխատունակութիւնից, որով ոչ միայն քայքայում է նրա առողջութիւնը այլեւ մեծ վնաս է հասցնում նրա տնտեսութեանը:

Ի նկատի ունենալով այս կարեւոր հանգաման-

քը, Հայաստանի կարմիր խաչի Գլխավոր վարչութիւնը որոշել էր յետագայ տարում մալարիայի դէմ պայքար կազմակերպել աւելի գիտականօրէն եւ գործնական աւելի շօշափելի արդիւնքներով:

Եւ իրօք, 1924 թւին նա շնորհիւ Ամերիկայի մասնագիտի ուղարկած նպաստների, գաւառի կենտրոն էջմիածնում կազմակերպում է տրոպիկական հիւանդութիւնների բժշկական 10 մշտական մահճակալով, լապորադորիայով ու երեւելեղանոցով:

Սկսելով իւր գործունէութիւնը 1924 թւի յունիսի 1ից, այս կայանը առաջի հերթին անցնում է հետազօտական աշխատանքների: Հետազօտական այդ աշխատանքների շնորհիւ կայանը պարզեց մալարիայի եպիդէմիոլոգիայի եւ նրա տարածման վերաբերեալ հետեւեալ տւեալները. ա) այս շրջանում չափազանց տարածւած են 1) *Anopheles maculipennis* մոծակը, 2) *Anopheles pseudopictus*, վերջինս խիստ տարածւած գլխավորապէս այն վայրերում, ուր ճահիճներն առատ են եղեգներով: խիստ տարածւած են նմանապէս *Culex*-ը: Շրջանում ամէնուրեք գտնւում են եւ *Plebotomus*-ի հետեւեալ տեսակները՝ 1) *Phlebotomus papatasi* 2) *Plebotomus perniciosus* եւ 3) *Phlebotomus minux*.

Հետազօտութիւնն երեւան է հանել եւ այլ մանրամասնութիւններ, որոնք զուտ գիտական նշանակութիւն ունին: Ամառւայ ընթացքում հեազօտման է ենթարկել շրջանի մի քանի վայրերի ամբողջ ազգաբնակչութիւնը, որի հետեւանքով պարզել է, որ մալարիան շրջանում տարածւած է 100 %: Մասնաւորական հետազօտութիւնը նպատակ է ունեցել պարզել փայծախային եւ Ռոսսի ինդէքսները. ընդամէնը հետազօտւած են 2505 հոգի, որոնց ընդհանուր փայծախային ինդէքսը — 64.9-ի, Ռոսսինը = 4-ի: Հետազօտման ընթացքում ուշադրութեան է առնւած եղել համեմատական վարակումն ըստ հասակի եւ պարզել է որ ամէնից բարձր ինդէքս ինչպէս փայծախին, նոյնպէս եւ Ռոսսինը վերաբերում է 6 — 15 տարեկան հասակին:

Մալարիայով հիւանդներին բժշկական օգնու-

Թիւն տրւել է տրոպիկային ամբուլատորիայում եւ մալարիական խմբերում, որոնք գործուղւում են կա-
յանի կողմից զանազան շրջաններ: Յաճախորդներ եղել
են գիւղացիութիւնը, ծառայողները, բանւորները ու
գաղթականները:

Էջմիածնի տրոպիկայանի երթեւեկանոցի յաճա-
խորդների թիւը 1924 թւի յունիսի 1-ից մինչեւ հոկ-
տեմբերի 1-ը հետեւեալ թւական պատկերն ունի.

Ա Մ Ի Ս	Մ ա լ ա Ր Ի կ ն ե Ր		Ա յ լ ե լ ա յ լ հ ի լ .		Ը Ն Դ Ա Մ Է Ն Ը
	Առաջ. Յաճախ.	Կրկնակ. Յաճախ.	1—ին Յաճախ.	Կրկնակ. Յաճախ.	
Յունիս	237	668	90	76	1071
Յուլիս	394	2204	68	7	2673
Օգոստ.	417	2340	76	33	2866
Սեպտ.	429	1924	115	40	2508
Հոկտ.	461	1505	73	4	2043
Ը Ն Դ Ա Մ .	1938	8641	422	160	11161

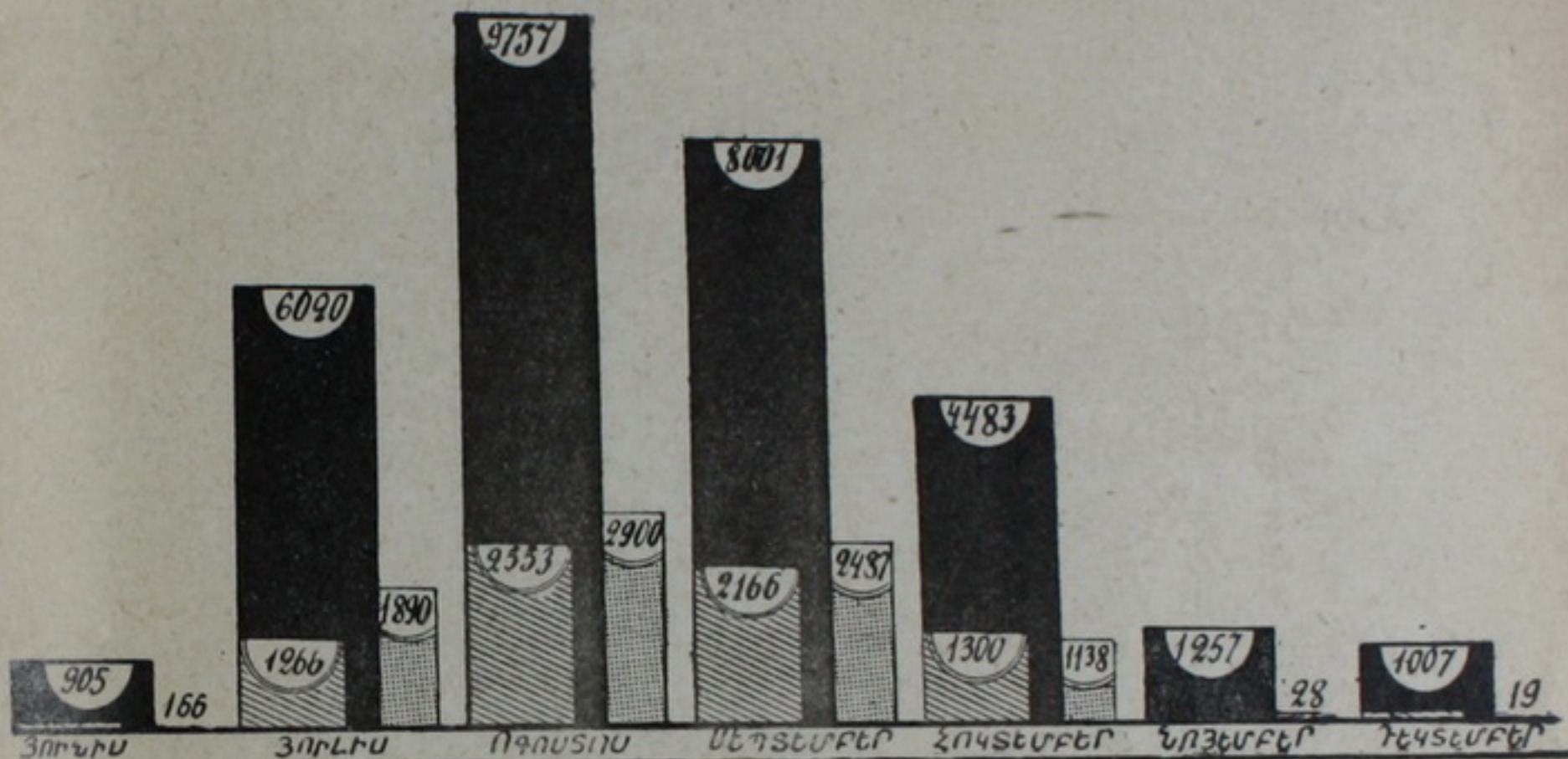
Այս թւերը վերաբերում են հիւանդների շարժ-
մանը միմիայն մալարիայի ժամանակաշրջանում, մինչ-
դեռ տրոպիկայանն իր գործունէութիւնը շարունակել
է եւ յետագայում, ունենալով 1924 թւի նոյեմբեր եւ
դեկտեմբեր ամիսներում հետեւեալ քանակութեամբ
հիւանդներ.

Ա Մ Ի Ս Ն .	Մ ա լ ա Ր Ի կ ն ե Ր		Ա յ լ ե լ ա յ լ հ ի լ ա ն դ .	Ը Ն Դ Ա Մ Է Ն Ը
	առաջին յաճախ .	կրկնակ. յաճախ .	Առաջ. եւ կրկնակ յաճախորդ	
Նոյեմբ.	283	946	28	1257
Դեկտեմ.	226	988	19	1233
Ը Ն Դ Ա Մ .	509	1934	47	2490

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՅ

ԵԶՄԻԱԾՆԻ ՏՐՈՊԿԱՅԱՆ

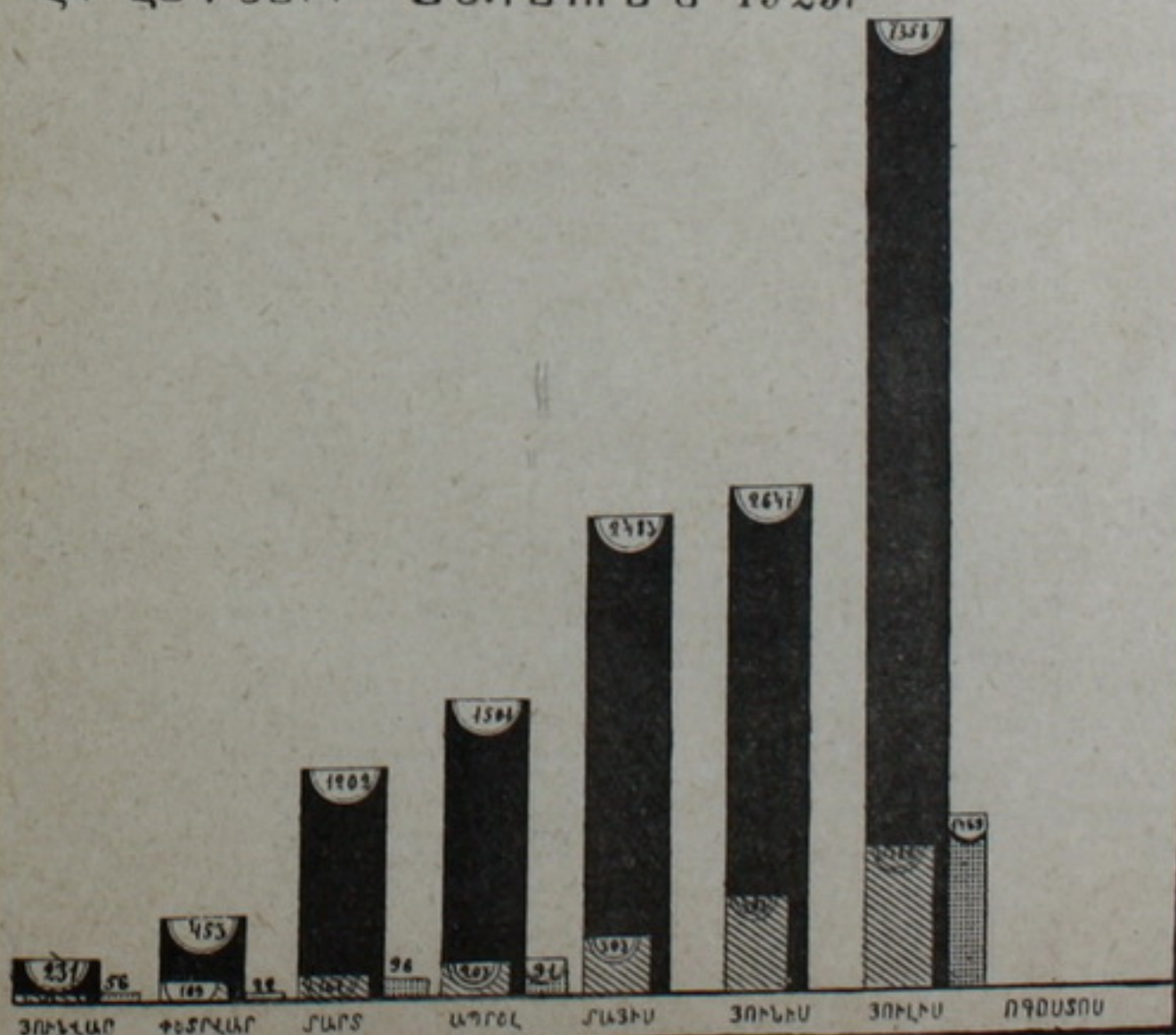
ՀԻՎԱՆԴՆԵՐԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆ 1924 թ

■ - Մալարիա ▨ - Մալարիկն. առաջ. այգ. ▩ - Զանապան. հիվանդ.

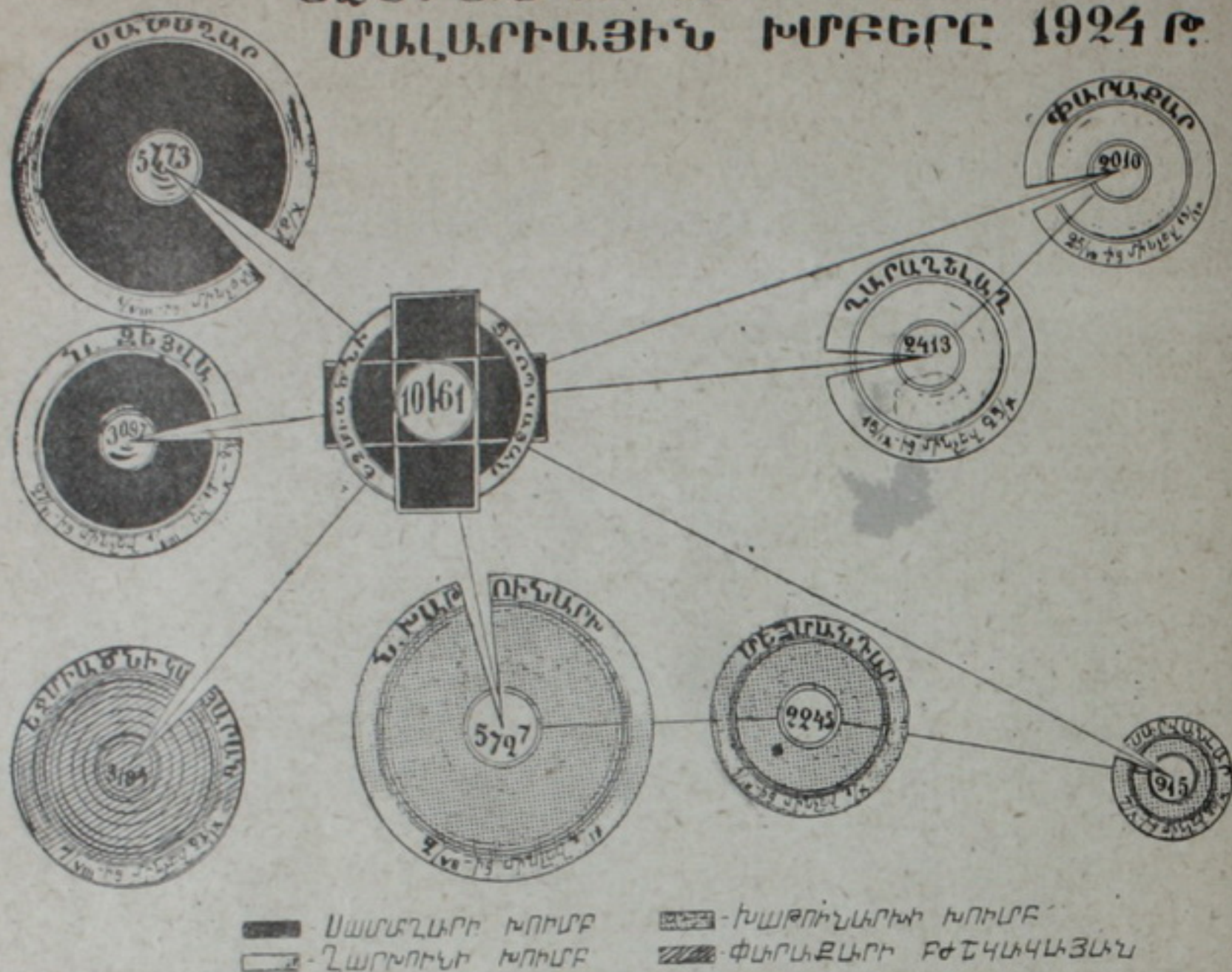
ԵԶՄԻԱԾՆԻ ՏՐՈՊԿԱՅԱՆ

ՀԻՎԱՆԴՆԵՐԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆ 1925 թ

■ - Մալարիա ▨ - Մալարիկների առաջ. այգ. ▩ - Գանապան. հիվանդներ

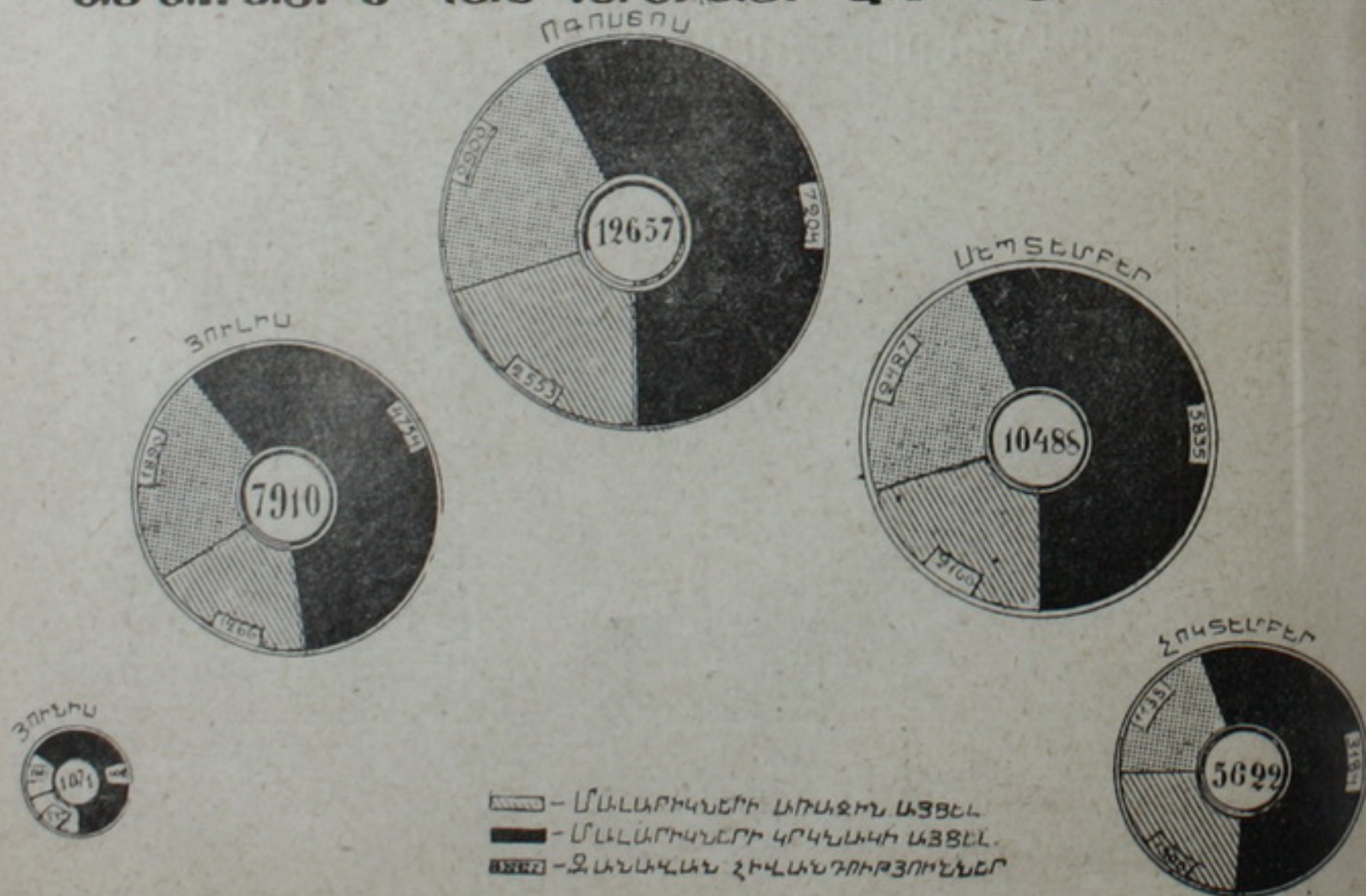
ԵԶՄԻԱՇՆԻ ՏՐՈՊԻԿԱԿԱՆ ԿԱՅԱՆ ՄԱԼԱՌԻԱՅԻՆ ԽՄԲԵՐԸ 1924 Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱԶ:

ԵԶՄԻԱՇՆԻ ՏՐՈՊ. ԿԱՅԱՆ

ԱՄԲՈՒԼԱՏՈՐԻԱՅԻ ԳՈՐՇՈՒՆԵՅՈՒԹՅՈՒՆԸ 1924 Թ. ԱՄԱՌԱՅԻՆ ԿԱՄՊԱՆԻԱՅԻ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ:

Մալարիական շրջիկ խմբերը, որ կազմակերպւած են եղել եւ էջմիածնի տրոպիկայանին կցւած, շրջան են դուրս եկել միայն 30ւնիսի վերջերին, երբ վերջացած էին կայանի կազմակերպման եւ նախնական հետազօտական աշխատանքները: Այդ խմբերին շրջիկ բնոյթ է տրւել, որովհետեւ նրանք, տեղափոխւելով մի տեղից միւս տեղ, յաճախ միեւնոյն տեղում մնացել են առնուազն 12 օր, երբեմն 1.2 ամիս: Սկզբում ծրագրւած է եղել ունենալ միայն 2 խումբ, բայց շուտով, ընդառաջ գնալով գիւղացիութեան բազմաթիւ դիմումներին, կազմակերպւել են եւս երկու խմբեր, որով ուրեմն տրոպիկայանին կից գոյութիւն են ունեցել 4 մալարիական խմբեր, որ միշտ աշխատել են տրոպիկայանի ղեկավարութեամբ, ստանալով վերջինիցս անհրաժեշտ դեղորայք եւ պարագաներ:

Մալարիայի ժամանակաշրջանում կայանի շրջիկ խմբերը աշխատել են հետեւեալ վայրերում

խմբերի Անուն	որ գիւղերում են աշխատել	ինչ ժամանակ կամիջոցում	ՔԱՆԻ Օր
Զեյվայի խմբ.	Ն.- Զեյվա	27/6 — 1/8	33
	Սամաղար	1/8 — 12/10	73
	Ն.- Զեյվա	13/10 — 24/10	12
Խաթունարիսի	Ն.- Խաթունարիս	2/7 — 1/10	60
	Բ.- Սեյմանղար	1/9 — 1/10	30
	Սարվանլար	7/10 — 22/10	14
Ղարխունի փարաքարի	էջմ. կայարան	7/8 — 23/9	46
	փարաքար	25/7 — 13/9	50
	Ղարաղշլաղ	15/9 — 25/10	40

Իսկ հիւանդների շարժումը երեւում է հետեւեալ տախտակից.

խմբերի Անունը	Մալարիկներ		Միւս հիւանդ.		ԸՆԴԱՄ.
	առջ. յաճ.	կրկն. յաճ.	առջ. յաճ.	կրկն. յաճ.	
Զեյվայի խումբ	1923	4137	2395	714	9169
Խաթունար. »	1425	4247	2714	1501	9887
Ղարխունի »	701	1631	390	383	3105
փարաքարի խմբ.	1435	3088	—	—	4523
	5484	13103	5499	2598	16684

Թէ ինչ շարժումն ունին հիւանդների ամէն ամիս բոլոր շրջիկ խմբերում — տրոպիկայանի ամպուլա. տորիայի հետ միասին, դա պարզում է մեզ ստորեւ զետեղած տախտակը իր թւական տւեալներով՝

	Մալար.		Միւս հիւանդներ		ԲՈՒՌՐ Յաճախ. Թիւը
	ընդհան.	Առաջին	ընդհան.	Առաջին	
	Յաճախ.	Յաճախ.	Յաճախ.	Յաճախ.	
Յունիս	905	237	166	90	1071
Յուլիս	6020	1266	1890	1335	7910
Յուգոստ.	9757	2553	2900	1888	12657
Սեպտ.	8001	2167	2488	1736	10488
Հոկտ.	4483	1300	1138	873	5621
Նոյեմբ.	1257	203	8628		1285
Դեկտ.	1007	226	19		1026
	31430	8031	8629	5922	40059

Այսպիսով Տրոպիկայանի եւ նրա խմբերին դիմում են արել 8031 մալարիկ, որոնք յաճախել են 31430 անգամ. բացի մալարիկներից, գանալան հիւանդութիւններով դիմել են 5922 հոգի, որոնք ունեցել են 8629 յաճախում: Եթէ ընդունենք, որ այդ շրջանը, ուր տրոպիկայանը գործել է իւր խմբերով, մօտ 30,000 ազգաբնակչութիւն ունի, ապա վերոյիշեալ թւերից ակնյայտնի է որ ազգաբնակչութեան մօտ 26%-ը դիմել է միմիայն մալարիայի դէմ օգնութիւն ստանալու համար, իսկ մնացած բոլոր տեսակի բժշկական օգնութիւն ստանալու համար դիմել է ազգաբնակչութեան մօտ 20 0/0, ուրեմն ազգաբնակչութեան 46% դիմել է կարմիր խաչի հիմնաբնակչութիւններին:

Տրոպիկայանի ստացիոնարը, որ ունի 10 մշտական մահճակալ, 1924 թւին 7 ամսւայ ընթացքում ունեցել է 77 հիւանդ, որ կազմում է 1386 մահճակալ-հիւանդանոցային օր:

Ստացիոնարում տեղաւորւում են այն հիւանդները, որոնք առանձնապէս հետաքրքիր են իրենց հիւանդութեան տեսակով եւ այն գիւղացիները, որոնք ծանր հիւանդ են եւ եկած են հեռու գիւղերից: Ստացիոնարում գործ են դրւում մալարիէիների բուժման զանազան տեսակները, ուր բացի քինինից գործադրւում է նէօսալվարզան:

Ոչ մի կերպ հնարաւոր չէր ամբողջ ազգաբնակչութեանը քինինիզացիայի ենթարկել 1924 թւին, որովհետեւ այդ նպատակի համար կարմիր խաչը չունէր բաւարար քանակութեամբ քինին, ուստի պրոֆիլակտիկ քինինիզացիայի ենթարկւել է միայն կայանների անձնական կազմը:

Էջմիածնի տրոպիկայանի լաբորատորիան բաւականին լաւ կահաւորւած է եւ ունի բոլոր անհրաժեշտ պարագաները բազմատեսակ կլինիկական հետազօտութիւններ կատարելու համար եւ գլխաւորապէս հետազօտում է հիւանդների արիւնը պարագիտների ներկայութեան նկատմամբ, ինչպէս եւ նրանց մէզը կղկղանքը՝ վէրքերի արտադրութիւնները, խորիւ եւլն:

1924 թւին 7 ամսւայ ընթացքում այդ լաբորատորիայում հետազօտւել է 1453 հիւանդի արիւն: Լաբորադորիայում հետազօտւում եւ ռսումնասիրում են մոծակների եւ նրանց թրթուրների զարգացումը, հետեւում են նրանց կենսական առանձնայատկութիւններին: Ռսումնասիրութեան հետեւանքները ցուցադրւում ու պարզաբանւում են նաեւ կայանի յահախորդներին: Բացի այդ ցուցադրւում են եւ մոծակների կազմութիւնը, պարագիտները եւ արիւն ծծող ու թունաւոր միջատների խմբաւորումները (կոլէկցիաներ) եւայլն:

Ինչ վերաբերում է պրոֆիլատիկային, պէտք է նկատել, որ այդ տեսակետից գլխաւոր ուշադրութիւնը դարձւում է բնակչութեան ինքնազործունէութեան

բարձրագոյն վրայ: Այդ նպատակով շրջանի բոլոր գիւղերում մի քանի անգամ կարդացել են դասախօսութիւններ եւ գիւղացիների համար կազմակերպել են զրոյցներ մալարիայի էութեան, նրա ծագման եւ նրա դէմ կռելու միջոցների, ինչպէս եւ կանոնաւորապէս բժշկելու ամրաժեշտութեան մասին:

Բացի մալարիայից, դասախօսութիւնների նիւթ էին կազմում, ինչպէս եւ այժմ կազմում են նաեւ զանազան վարակիչ հիւանդութիւններ եւ առողջապահութեան զանազան ճիւղեր: Ազգաբնակչութիւնը մեծ է, տաքրքրութիւն է ցոյց տալիս դէպի նման դասախօսութիւնները: Իբրեւ արդիւնք այդ դասախօսութիւնների, ազգաբնակչութիւնը կաշմակերպել է համայնական աշխատանքներ եւ չորացրել է փոքր ճահիճները:

Էջմիածնի տրոպիկայանը ո՛չ միայն մի օրինակելի բուժական հիմնարկութիւն է սովորական տիպի, այլ եւ նա հանդիսանում է տրոպիկական հիւանդութիւնների հետազօտման եւ ուսումնասիրութեան մի գիտական կենտրոն էջմիածին գաւառում. ինչպիսին Երեւանի Տրոպիկական ինստիտուտն է համահայաստանեան չափով:

1924 թւի մալարիայի սէզօնում կատարած իր հետազօտութիւնների եւ գիտական աշխատանքների տւած արդիւնքների հիման վրայ էջմիածնի տրոպիկայանն եկել է այն եզրակացութեան, որ 1) էջմիածնի գաւառի Զանգիբասարի եւ Սամաղարի շրջանները, նրանց ծայր աստիճանի ճահճացման հետեւանքով սկիտի համարել մալարիայի տարածման տեսակետից Հայաստանի աչքի ընկնող վայրերից մէկը, 2) ընդհանրապէս մալարիայով տառապում էր եւ այժմ էլ տառապում է բնակչութեան 100 0/0ը, հին մալարիան, որ յաճախակի կրկնակի վարակումներ է տալիս եւ աւելումներ է անում, գոյութիւն ունի նոյնպէս խոշոր չափերով: Նոր (սկզբնական) մալարիան համարեայ բացառապէս տարածւած է երեխաների մէջ, սկսած ծնկերներից, 3) լայն մաշտաբով ձեռնարկած մելիօրատիւ այն աշխատանքները, որոնք նպատակ ունին շրջանում ճահիճները չորացնել, կարող են շրջանի մալա-

568053

530

րիան արմատից միանգամայն կտրել. կամ գոնէ մինի. մայ չափերի հասցնել այդ հիւանդութեան դէպքերը, 4) Հակամալարիական պայքարի ատպարիզում խիստ մեծ նւաճումներ կունենայ ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի այն դէկրէտի կիրառումը կեանքի մէջ, որ չալթուկի մշակման եւ ոռոգող առուներին է պատկանում:

Անկասկած վերելում յիշւած նկարագրութիւններով չի սահմանափակւում էջմիածնի Տրոպիկայանի գործունէութիւնը: Նա շատ աւելի մեծ ծաւալով աշխատանքներ է կատարել, որ զուրկ չեն զուտ գիտական հիմունքներից: Այս տեսակէտից նա, ինչպէս վերելում նկատեցինք, հանդիսանում է երեւանի Պետական Տրոպիկական հիւանդութիւնների գիտական ինստիտուտի մի մասը, միանգամայն շաղկապւած նրա հետ իր գործունէութեամբը: Թէեւ էջմիածնի այս տրոպիկայանի գործունէութեան այս համառօտ ակնարկը վերաբերում է գլխաւորապէս ամառւայ՝ այն է յունիսից մինչեւ նոյեմբեր ամիսներին, սակայն նա չի դադարեցրել իր աշխատանքները եւ տարւայ միւս եղանակներին: Նա շարունակ պայքարել է մալարիայի դէմ եւ ձմեռը, ոչ միայն բժշկական օգնութիւն հասցնելով հիւանդներին, որոնց քանակը բնականաբար ձմեռը եղել է սակաս, այլ եւ ոչնչացնելով մալարիա տարածող մոծակներին ու սրանց բները, որ գլխաւորապէս տեղաւորւած են լինում գոմերում, ներքնայարկներում եւ այլ նման տեղերում:

Էջմիածնի տրոպիկայանի 15 հոգուց բաղկացած անձնական կազմը, իր վրայ դրւած պարտականութիւնները կատարել է ասենայն բարեխղճութեամբ: Թէ՛ բժիշկները եւ Թէ՛ միջին կազմը, նախ քան իրենց աշխատանքներին անցնելը, ստացել են մասնագիտական պատրաստութիւն Թէ՛ Մոսկւայի Տրոպիկական ինստիտուտում ու կլինիկայում եւ Թէ՛ երեւանի ինստիտուտում ու կլինիկաներում:

1924 թւից էջմիածնի Տրոպիկայանի կազմակերպման եւ պահպանման համար ծախսւած է ընդամէնը 13684 ռ. 31 կ., որից շէնքի վերանորոգութեան եւ կա.

292 29005

2307

4 16503

հաւորման համար ծախսուած է 3816 ռ. 03 կ., անձնական կազմի ռոճիկը 4051 ռ. 13 կ. եւ դեղորայք 3645 ռ. 59 կ., իսկ մնացածը 2171 ռ. 56 կ. ծախսուած է ընթացիկ կարիքների՝ այն է հիւանդների սննդի, տնտեսական պահանջների, փոխադրական միջոցների վրայ եւայլն:

Անցնելով էջմիածնի Տրոսկայանի գործունէութեանը 1925 թւի ընթացքում, պէտք է նկատել, որ այս թւի ծմում եւ գարնան ամիսներում, նրա գործունէութիւնը բնականաբար թոյլ է եղել, ինչպէս այդ ցոյց են տալիս թւական տուեալները: 1925 թւի մալարիայի սեզոնը սկսուելուն պէս այդ Տրոսկայանից պահանջուած էր լարւած աշխատանք, շարունակելու համար, անցեալ տարւայ գործունէութիւնը: Անցեալ տարւայ վերջը ցոյց էր տւել, որ սոյն 1925 թւին անհրաժէշտ պիտի լինէր աւելի լայն ծաւալով տանել աշխատանքները. այդ իսկ պատճառով սոյն թւին էջմիածնի Տրոսկայանին կից, փոխանակ անցեալ տարւայ 4 խմբի, աշխատուած է 6 խումբ հետեւեալ գիւղերի շրջանում՝ Խաթունարիս, Փարաքար, Զէյվա, Մար. վանլար, Ղարաղշլաղ եւ Սամաղար:

Գիտական աշխատանքներն աւելի կատարեալ կերպով տանելու համար այս տարի Լաբորատորիան աւելի է ճոխացրած, սան.—լուսաւորչական աշխատանքները աւելի պարզ եւ հասկանալի դարձնելու համար ձեռք են բերւած զանազան նկարներ եւ մի մոգական լուսպտեր մեծաքանակ գիապոգիտիվներով, որ լուսաբանում են մալարիայի, վեներական, վարակիչ հիւանդութիւնների եւ նրանց միջբրույների ծագումն ու զարգացումը: Բացի դրանից այս տարւայ մալարիայի սեզոնին հիւանդութեան դէմ մղելիք պայքարն աւելի գիտնական հոգի վրայ դնելու եւ գործնականապէս աւելի յաջող տանելու համար, տրոսկայանի բժշկական կազմը թէ՛ որակով եւ թէ՛ քանակով աւելի բարձացրած է, որի հետեւանքով այս տարւայ մեր սպասելիքները եւ արդիւնքները պիտի լինին անցեալից գերազանց: Իսկ մինչ այդ, թւական տուեալները ցոյց են տալիս, որ այս ամառ բժշկական օգնութեան դիմողների քանակը անցեալ 1924 թւի համեմատութեամբ, շատ աւելի բարձր է: Այս երեւոյթը էջմիածնի տրոսկայանի անցեալ տարւայ գործունէութեան եւ բնակչութեան ինքնագիտակցութեան բարձրանալու հետեւանք է:

Ստորեւ բերած ցուցակը ցոյց է տալիս էջմիածնի տրոսկայանի հիւանդների շարժման պատկերն ըստ ամիսների 1925 թւի շրջանում: Այս պատկերից պարզւում է, թէ ինչպէս մի անգամից բռնկւում ու ծաւալւում է մալարիան ամառնային ամիսներին, եւ թէ որքան նա կործանարար է բնակչութեան համար, եթէ

տրոպկայանի կազմն իր գերագոյն ցիգերը չթափի
այդ խոշոր չարիքի առաջն առնելու իր ժամա-
նակին, ըստ տեղի եւ կարիքի՝ իրեն գործակից ունե-
նալով թէ՛ տեղական կառավարական մարմինների
աջակցութիւնը եւ թէ՛ մանաւանդ ժողովրդի գիտա-
կից տարրի մասնակցութիւնն հանրային այդ խոշոր
չարիքի դէմ սլայքարելու անհրաժեշտ գործում:

Մալաթիայի հիւանդանոցների շարժման տեղեկագիրքն ամսէ-ամիս 1925 թ.

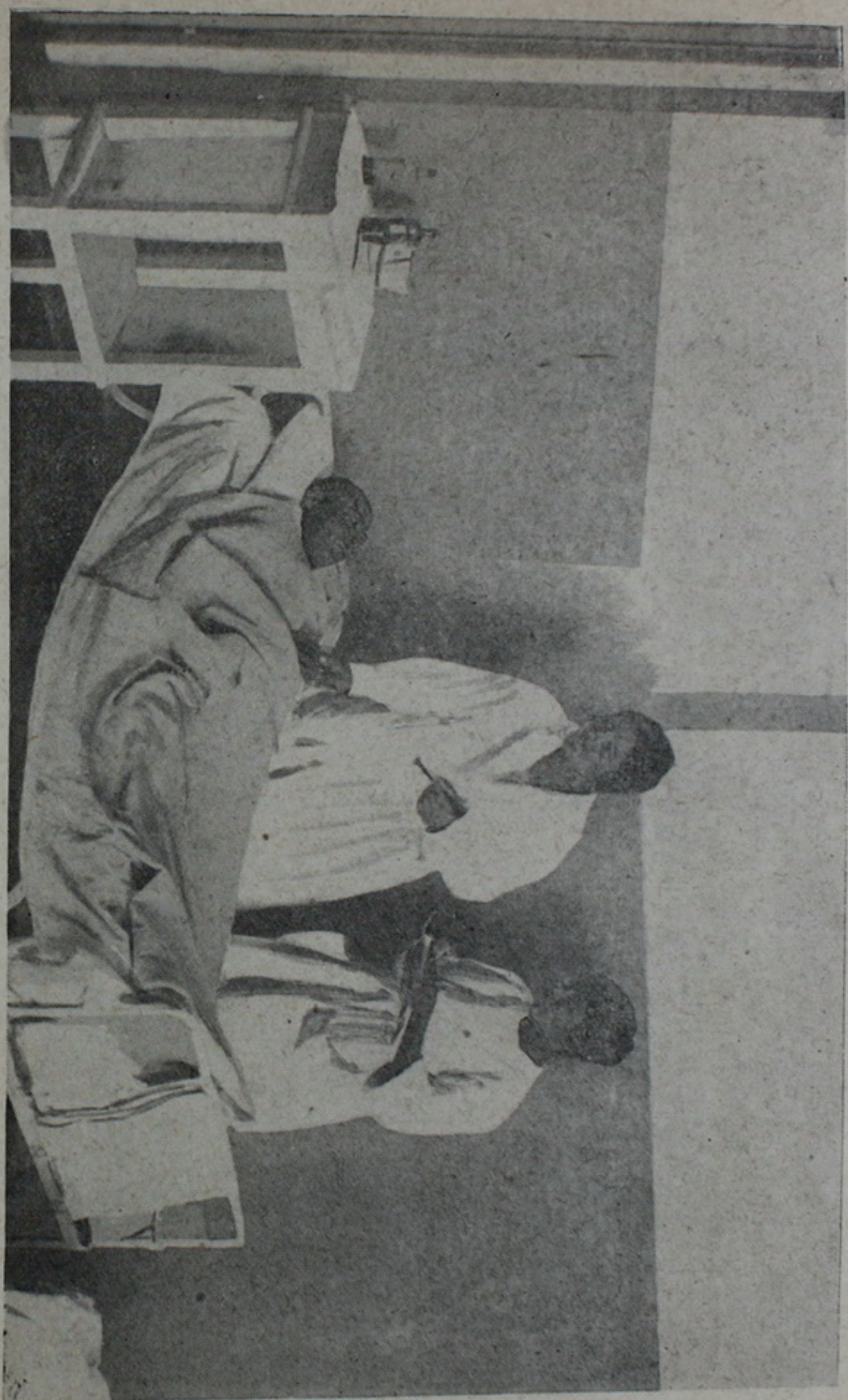
	Յոհն- վար	Փե- Տր- վար	ՏՃՈՁ	ԱՊ- ԲԻԼ	ՄԱ- ՅԻՍ	ՅՈԻ- ՆԻՍ	ՅՈԻ- ԼԻՍ	ՕԳՈՍ- ՏՈՍ	ՍԵՊ- ՏԵՍ- ԲԵՐ	ՀՈԿ- ՏԵՍ- ԲԵՐ	ՆՈ- ՅԵՍ- ԲԵՐ	ԴԵԿ- ՏԵՍ- ԲԵՐ
Առաջ. այցելու	51	109	167	207	303	407	1380	1550				
Կրկնակի	180	344	868	1294	2180	2240	5978	7273				
Ընդամենը	231	453	1035	1501	2483	2647	7358	8823				

Բացի այս այլ եւ այլ հիւանդութիւններով յաճախութեամբ են եղել 3519, ընդամենը 27850 ութ ամսւայ ընթացքում 1925 թ.:

Բացի Տրոսկայանից եւ նրա խմբերից էջմիածնայ գաւառում այս 1925 թւին բացւած է եւ ընդհանուր տիպի մէկ բժշկական՝ Սարգարապատ կայարանում, Սարգարապատի շրջանի գիւղացիներին, այնտեղ գտնուող Պետական բամբակալտիչ գործարանի բանւորներին, Պետական մանկական գաղութի երեխաներին եւ մանկական քաղաք կառուցող բանւորներին բժշկական օգնութիւն ցոյց տալու համար:

Շնորհիւ այն հանգամանքին, որ այս շրջանը համարւում է մալարիայով տառապող վայր, այստեղի բժշկականն ունի երկու տեսակի գործունէութիւն հետապնդելով ուրոյն նպատակներ: Առաջինն է՝ պարար մալարիայի դէմ հետազօտական աշխատանքներ այդ ուղղութեամբ, երկրորդը՝ բժշկական օգնութիւն այլ տեսակի հիւանդներին: Ինչպէս ամէն տեղ, այստեղ եւս, բացի բժշկական ու հետազօտական աշխատանքներից, տարւում են եւ սան.—լուսաւորչական աշխատանքներ: Իւր բացման օրից մինչեւ օգոստոսի 1-ը այս բժշկականն օգնութեան է հասել 4960 յաճախորդների, որոնք ըստ ամիսների բաժանւում են ստորեւ բերւած տեղեկագրի հասեմատ:

Հայաստանի Կարգի Խաչի Էջովանի տրուպիկական հիւանդութեանց բժշկականի հիւանդների պալատ

Հայաստանի Կարմիր Խաչի Էջմիածնի տրոպիկական ֆլորան և բույսերի բժշկական

1925 թ. ԱՄԻՍՆԵՐ	Մալարային յաճախ.		Զանազան հիւանդ.		Ընդհանուր		ԳՈՒՄԱՐ.
	Առաջին այգելու	Կրկնակի	Առաջին այգելու	Կրկնակի	Առաջին այգելու	Կրկնակի	
Մայիս	69	86	225	136	294	224	519
Յունիս	101	301	685	637	786	938	1774
Յուլիս	209	690	860	959	1069	1649	2718
Օգոստոս	130	756	547	880	677	1636	2313

Ինչպէս այս տեղեկագրից երեւում է, յաճախորդ-
ներից 1456ր կազմում են մալարիայով հիւանդները:

ինչպէս վերելում ասլած է, Հայաստանի Կարմիր խաչն հենց սկսնական շրջանից որոշել էր իր գործունէութիւնը տարածել երկրի ծայրագաւառներում եւ խուլ անկիւններում: Այդպիսի մի վայր է Մեղրու շրջանը, որը ընկած է Արաքս գետի ձախ ափին եւ շնորհիւ յարմար ճանապարհների բացակայութեան կտրւած է կենտրոնից: Այս շրջանն իր աշխարհագրական դիրքի եւ կլիմայական խաւաւանների պատճառով, մի հիւանդոտ վայր է, առաւելապէս մալարիայով վարակւած: Հայաստանի Կարմիր խաչի Գլխաւոր վարչութիւնն 1923 թւի դեկտեմբերին այնտեղ կազմակերպուլ է իր մասնաճիւղը, իսկ 1924 թւի յունուարին արդէն բաց է անում Մեղրի գիւղում բժշկակայան:

1924 թւին՝ այս բժշկակայանն ունեցել է 6993 այցելու հիւանդ եւ 1925 թ. մինչեւ օգոստոս 7475, որոնք ըստ ամիսների բաժանւում են այսպէս՝

ԱՄԻՍ	ՅՈՒՆ-	ՓԵՏՐ-	Մարտ	Ապրիլ	Մայիս	ՅՈՒ-	04.05-	ՍԵՍԻ-	ՀՈՒ-	ՆՈՅԵՄ-	ԴԵԿ-
ՏՈՒՆ	ՎԱՐ	ՎԱՐ				ՆԻՍ	տոսս	տեմբ-	թեմբ-	թեմբ-	թեմբ-
1942	—	112	203	230	333	309	728	1075	1097	1084	1171
1925	765	1025	1121	1026	686	634	2218	—	—	—	—
											651

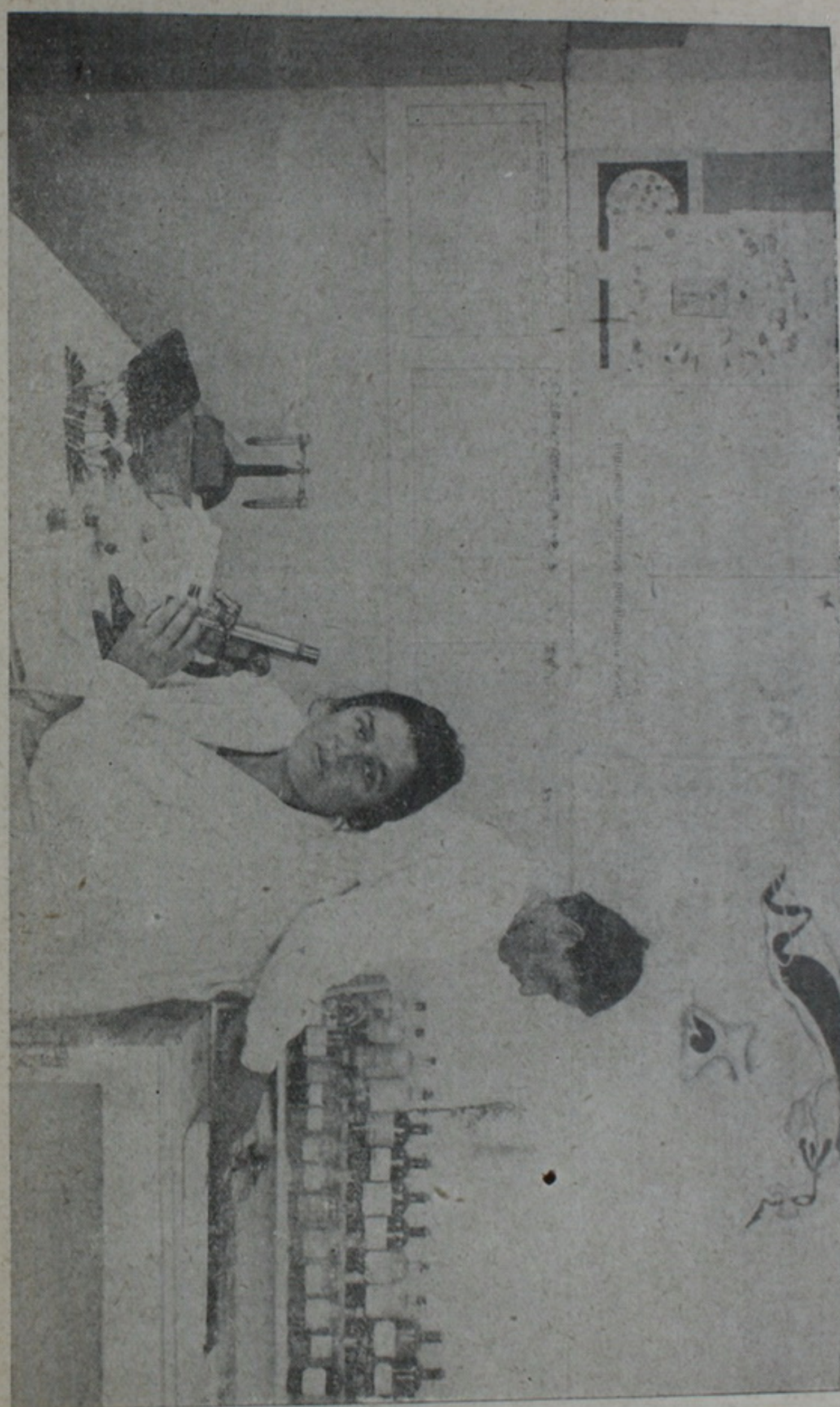
Ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ այս շրջանը նույնպես մալարիայի մթ բոյն է, ուստի ԳԼԽԱԼՈՐ ՎԱՐՅՈՒԹԻՆՆԸ որոշում է 1925 թվին ՄԵՂՐՈՒ ԲՓՂԿԱԿԱՅԱՆՆ ՎԵՐԱԾԵԼ տրուպիկական կայանի, ըստ օրինակի եւ ձեւի էջմիածնի Տրուպկայանի, միեւնոյն նպատակներով, սակայն այն տարբերութեամբ միայն

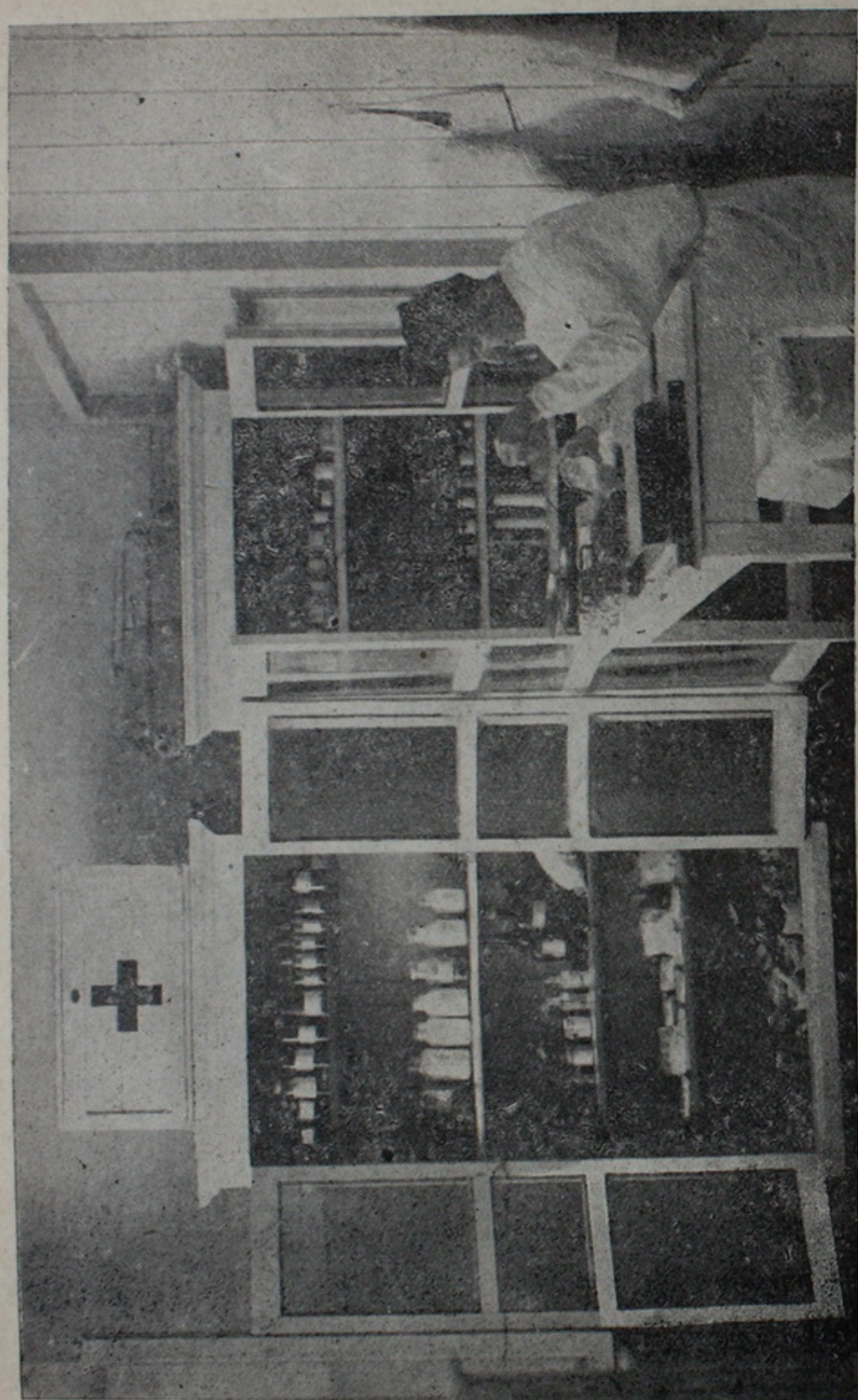
որ մալարիայի սեզոնից դուրս այս տրոպիկայանը եւս բացի մալարիայի վերաբերեալ աշխատանքներից, կատարի եւ ընդհանուր տիպի գիւղական հիւանդանոցի դերը: Մեղրու ազգաբնակչութիւնը, տեղեկանալով Գլխաւոր վարչութեան այսպիսի որոշման մասին, ամէնայն սիրով ընդառաջում է այդ ծրագրին եւ շտապում աջակցել այդ որոշման օր առաջ ի կատարն ածելուն: Այդ նպատակով գիւղի բնակիչները հիւանդանոցի կարիքների համար, կարմիր խաչի տրամադրութեան տակ են դնում գիւղի ամենայարմար տունը որի հիմնական վերանորոգման ու կահաւորման գործը վերցնում է իր վերայ կարմիր խաչը:

1925 թւի մայիսի վերջերում, երբ Հայաստանի կարմիր խաչի վարչութիւնից ուղարկւած անձնական կազմը բաղկացած 3 բժշկից, 2 գթութեան քոյրից եւ մեկ մանկաբարձուհուց տեղ է հասնում, Մեղրու տրոպիկայանը սկսում է իր գործունէութիւնը նախ կարմիր խաչի ամբուլատորիային կից, իսկ յունիսի 8-ից արդէն իր սեփական շէնքում:

Շրջանում կատարւած հետազօտական աշխատանքները երեւան հանեցին մալարիան տարածող մոծակների *Anopheles* ցեղից հետեւեալ տեսակները՝ 1) *Anopheles maculipennis* 2) *Anopheles bifurcatus* եւ 3) *Anopheles superpictus*, որոնք գլխաւորապէս տարածուած են շրջանի հարաւային գօտում:

Մալարիայի տարածման չափերը որոշելու համար հետազօտութիւններ են կատարւել բնակչութեան մէջ: Առաջին հերթին հետազօտւել են Մեղրու 2 դպրոցի աշակերտները, ընդամենը 217 աշակերտ-աշակերտուհիներ, 9—18 տարեկան հասակում: Փայծախային ինդէքսն այստեղ հաւասար է 53-ի, Ռոսի ինդէքսը՝ 2.5-ի: Մանկապարտէզի երեխաները (6—8 տարեկան) տւին մեծացած փայծախների 23%-ը: Պարագիտային ինդէքսը, որը դուրս է բերւած 217 աշակերտ-աշակերտուհիների արեան հետազօտութեան հիման վրայ, հաւասար է 11.3-ի: Նոյն նպատակով կատարւած է Շրվանի ձոր գիւղի բնակչութեան հետազօտութիւնները, ընդամենը 424 հոգի: Փայծախային ինդէքսը՝ 67.4, Ռոսսինը՝ 2.7:

Հայաստանի կարմիր խաչի Էջմիածնի Բժշկական դպրոցի դեղարան

Աւելի մանրամասն հետազոտութիւնների տւեալները ցոյց են տալիս, որ այս շրջանում բնակչութեան վարակումը մալարիայով կարելի է համարել միջակից բարձր: Միւս հիւանդութիւններից՝ շրջանում տարածւած են աղիքային հիւանդութիւնները: Տրոպիկայանի լաբորատորիայում ձեռնարկած փորլուծութեամբ հիւանդ երեխաների եւ մեծերի կղկղանքների հետազոտութիւնները պարզեցին որ աղիքային հիւանդութիւնների պատճառ են մի շարք պատոգէն *Protozoa, entamoeba histolyt, trichomonas intestin, enterocoli* եւայլն:

Երեխաների մէջ չափազանց տարածւած փորլուծութիւնը պայմանաւորւած է նոյն պարագիտներով: Բնակչութեան գրեթէ 100%-ը տառապում է աղիքային ճիճուներից, որոնք յաճախ պատճառ են դառնում սուր եւ չարւորակ սակաւարիւնութեան:

Բուժական աշխատանքը շրջանում կատարւած է հետեւեալ չափով՝ յունիս ամսում աշխատել է Մեդրու ամբուլատորիան: Ընդունւած են եղել առաջին անգամ 87 մալարիկ, որոնք յաճախել են 247 անգամ, միւս հիւանդութիւններով եղել է 387 յաճախում: Բացի Տրոպիկայանի ամբուլատորիայից յուլիսին աշխատել են շրջանում եւ երկու շրջիկ խմբեր Լեհվագ եւ Շվանիձոր գիւղերում, ընդամենը յուլիսի ամսում ընդունւած են եղել 332 մալարիկ, որոնք յաճախել են 1194 անգամ, իսկ ուրիշ հիւանդներ եւս ունեցել են 1024 յաճախում: Ընդամենը՝ 2218 յաճախում: Բացի դրանից բժիշկները յաճախ այցելում էին հիւանդներին իրենց տանը:

Տրոպիկայանի լաբորատորիան կատարում էր զանազան կլինիկական հետազոտութիւններ՝ արեան, մէզի, կղկղանքի, վէրքերի արտաթորանքի, հեղուկների, խորխի եւ այլն: Մի ամսում կատարւած են մօտ 800 հետազոտութիւն:

Սան.—կրթական աշխատանքները տարւում էին ինչպէս Մեդրիում, այնպէս էլ շրջանի միւս գիւղերում: Կազմակերպւում էին նաեւ զրոյցներ, ինչպէս գիւղամիջում, այնպէս էլ ամբուլատորիայում երթեւեկ

հիւանդների հա ր: Գիւղացիներին առանձնապէս հետաքրքրում էի մալարիայով վարակւելու պատճառները, երեխա րի խնամելու խնդիրները եւ թոքախտին վերաբերւող հարցերը

Պրոֆիլակտիկ աշխատանքի ասպարիզում տրուակայանը, ի նկատի առնելով, որ շրջանում ցրւած բազմաթիւ ճահիճները եւ լճակները գոյանում են անկանոն ոռոգումից, առաջարկ արեց գաւառային գործադիր կոմիտէին իր նիստերից մէկում քննել ոռոգման կանոնաւորման հարցը: Առաջարկն ընդունելով Գաւառային Գործադիր կոմիտէն հրատարակել է պարտադիր որոշում, ըստ որի իւրաքանչիւր գիւղացի պատասխանատու է իր հողերի վրայ գոյացող ճահիճների եւ առհասարակ կանգնած ջրերի համար եւ պարտաւոր է այդպիսիները ինքը չորացնել:

Մեղրու շրջանում մալարիայի դէմ պայքարը մեծ դժուարութիւններ չի ներկայացնում եւ մօտակայ տարիների սիստեմաթիկ աշխատանքներն, անշուշտ, կ'ունենան իրենց դրական արդիւնքը՝ վերջ տալով մալարիայի գոյութեանը այս հարուստ գաւառում:

Մալարիայի տեսակէտից անապահով վայր է համարւում եւ Դարալագեազ գաւառի Արփա գիւղի շրջանը, որի ազգաբնակչութեան 86% ըստ տւեալների վարակւած են մալարիայով:

1924 թւին այստեղ մասնագիւղ կազմակերպելով, Գլխաւոր վարչութիւնը, ինչպէս վերելում յիշատակւած է, այստեղ է փոխադրում կոտայքի շրջանի ֆանաքեռ գիւղի բժշկակայանը, որը հէնց նոյն 1924 թւի հոկտեմբերից սկսում է աշխատել եւ 1924 թւի վերջի երեք ամիսների ընթացքում օգնութեան է հասնում 1524 հոգու, որն ըստ ամիսների այսպէս է բաժանւում՝

1924	Հոկտ.	Նոյեմբեր	Դեկտ.	Ընդամէնը
Հիւանդների թիւը	622	496	406	1524

Այստեղի հիւանդութիւնների մէջ մալարիան, առաջին տեղը բռնելով, բնականաբար ուշադրութիւնն է գրաւում Գլխաւոր վարչութեան, որը որոշում է կայացնում այստեղ եւս ունենալ էշմիածնի տիպի տրոպիկայան 10 մշտական մահճակալով, լաբորատորիայով եւ ամբուլատորիայով: Իր կողմից Արփա գիւղի ազգաբնակիցութիւնն եւս, ընդ առաջ գնալով վարչութեան այս որոշման, այդ նպատակով տրամադրում է երկու կիսաշէն տուն, որոնք Գլխաւոր-վարչութիւնը նորոգում է ու կահաւորում: Այս տրոպիկայանն եւս Մեղրու կայանի նման մալարիայի սեզոնից դուրս, պէտք է ծառայի միաժամանակ եւ իբրեւ գիւղական հիւանդանոց:

Մինչեւ տրոպիկայանի բացումն, այստեղ շարունակում է աշխատել բժշկականը, որն այս տարւայ հիւանդութիւնների շարժման պատկերը ներկայացրել է հետեւեալ աղիւսակով.

1925	ՅՈՒՆ- ՎԱՐ	ՓԵ- ՏՐ- ՎԱՐ	ՏՃԱՆ	ԱՊ- ՐԻԼ	ՄԱ- ՅԻՍ	ՅՈՒ- ՆԻՍ	ՅՈՒ- ԼԻՍ	ՕԳՈՍ- ՏՈՍ	ՍԵՊ- ՏԵՄ- ԲԵՐ	ՀՈԿ- ՏԵՄ- ԲԵՐ	ՆՈ- ՅԵՄ- ԲԵՐ	ՊԵԿ- ՏԵՄ- ԲԵՐ
Հիւ- ւանդ- ների	291	163	227	223	227	163	145	125				
Յամա- խով	251	301	356	337	257	212	159	135				
Ընդամենը	542	464	583	570	484	375	304	260				

Այսպիսով Հայաստանի կարմիր խաչի Գլխաւոր վարչութիւնը տրամադրում է թէ՛ Մեղրու եւ թէ՛ Արփայի տրոպկայաններին այն ամէնը, ինչ ունի լէջմիաճնի տրոպկայանը՝ այն է 10 մահճակալանոց ստացիոնար, լաւ կահաւորւած լաբորատորիա, երթեւեկ հիւանդների համար ամբուլատորիա եւ մասնագիտա-

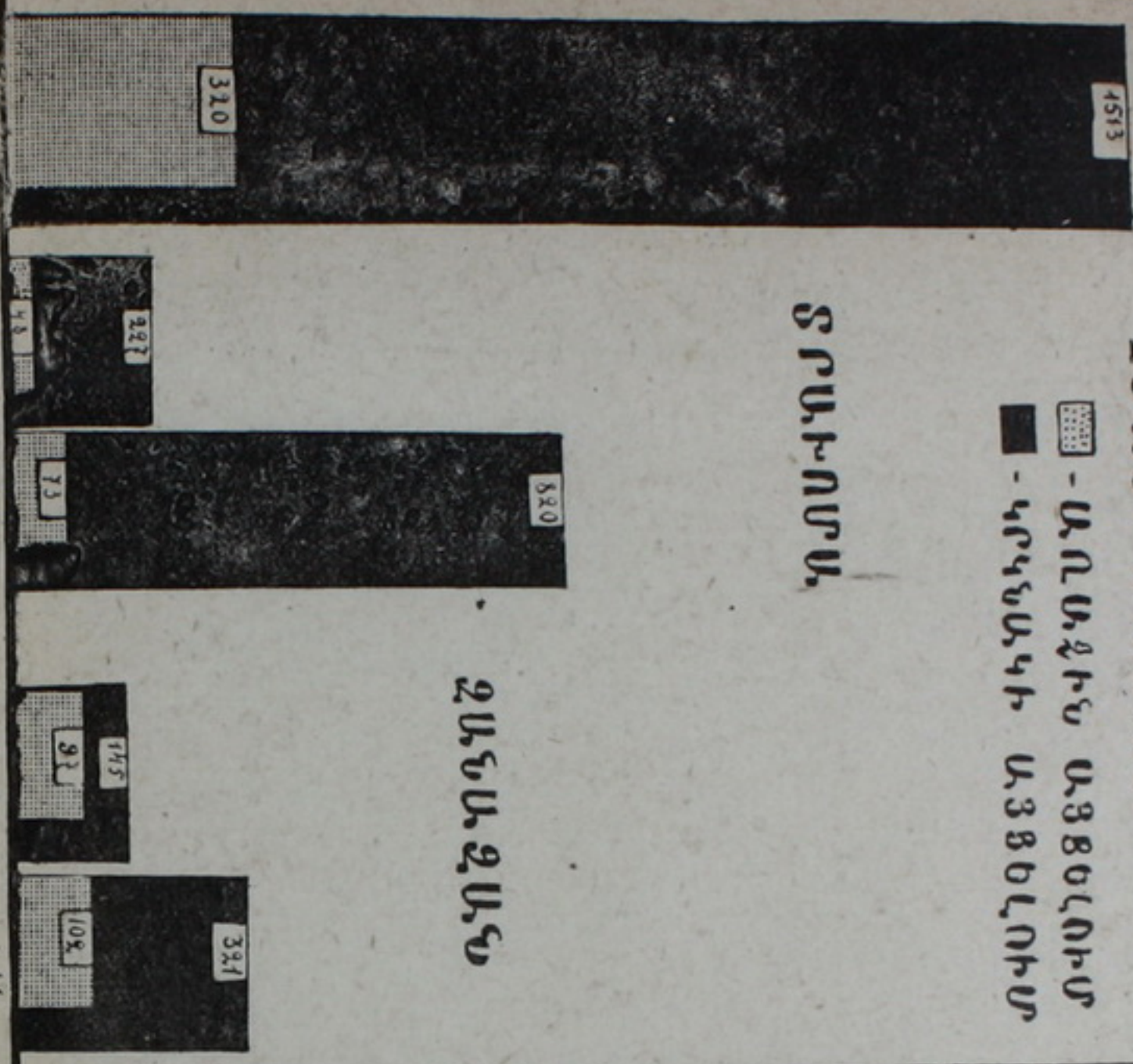
ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԵՐԻ ԱԿՆԱՌՈՒԺԱԿԱՆ
ՇՐՃԻԿ ԻՌԻՄԲ

ՀԻՎԱՆԴԱՆԵՐԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆ

1925 թ. ՈԳՈՍՏՈՍԻ

- ԱՂԱՋԻՆ ԱՅՑԾԸՆՈՒՄ
- ԿՐԿՆԱԿԻ ԱՅՑԾԸՆՈՒՄ

ՏՐԱԽՈՄԱ.

ՋԱՆԱՋԱՆ

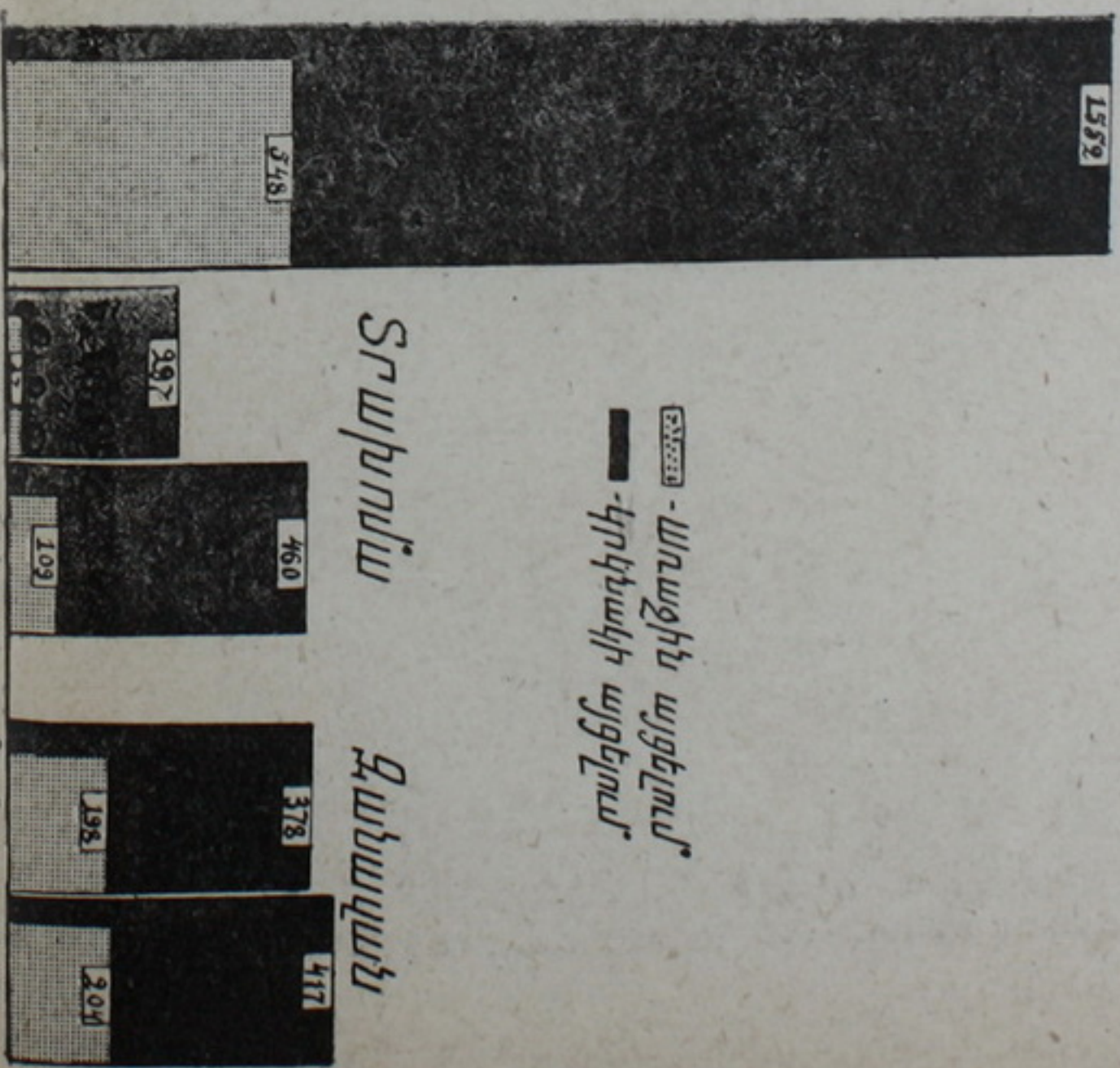
ԸՆԴ ԻՐԼԱՆԴ ԹԻՎ ԱՂԱՄԱՐԴ ԿԻՆ ԱՂԱՄԱՐԴ ԿԻՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐԻԽԱԹ: ՆՈՐ-ԲԱՅԱԶԵՐԻ ԱԿ-
ՆԱՌՈՒԺԱԿԱՆ ՇՐՃԻԿ ԻՌԻՄԲ

ՀԻՎԱՆԴԱՆԵՐԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆ

1925 թ. ՀՈՒՆԻՍԻ:

- ՄՈՂԱՋԻՆ ԱՅՑԾԸՆՈՒՄ
- ԿՐԿՆԱԿԻ ԱՅՑԾԸՆՈՒՄ

ՏՐԱԽՈՄԱ

ՋԱՆԱՋԱՆ

ԸՆԴ ԻՐԼԱՆԴ ԹԻՎ ԱՂԱՄԱՐԴ ՏՐԱՄԱՐԴ ԿԻՆ ՏՐԱՄԱՐԴ ԿԻՆ

Ահապատան, Երեւան

կան պատրաստութիւն ունեցող բժշկական կազմ, մի-
անգամայն հաւատալով, որ այս տրոպիկայաններն եւս
կը ցուցադրեն տոկոսն աշխատանք, մատուցելով տե-
ղի ժողովուրդին այնպիսի ծառայութիւններ, ինչպի-
սին մենք տեսել ենք Էջմիածնի տրոպիկայանում:

Սակայն կարմիր խաչի վարչութիւնը իր գործը
վերջացրած չի համարում: Հայաստանի հեռաւոր ան-
կիւններից դեռ կան վայրեր, որոնք կարիք են զգում
կարսիւր խաչի օժանդակութեան: Եւ ահա 1925 թւի
մայիսի 5-ին կարմիր խաչի Գլխաւոր վարչութիւնը
կազմակերպում ու բանում է Դիլիջանի ՍԵԼ-Քարի գիւ-
ղում մէկ բժշկական, որի համար դիմում էին արել
Թէ՛ ՍԵԼ-Քարի հասարակութիւնը եւ Թէ՛ Դիլիջանի
մասնագիւղի վարչութիւնը: ՍԵԼ-Քարի հասարակու-
թեան խոշոր տոկոսն անդամագրւելով Հայաստանի
կարսիւր խաչին, կարողանում է իր միջոցներով կա-
հաւորել բժշկականը, տրամադրելով նրա համար
եւ յարմարաւոր շէնք: ՍԵԼ-Քարի շրջանի համար աւե-
լի քան անհրաժեշտ այս բժշկականից օգտւում են
ոչ միայն ՍԵԼ-Քարի եւ շրջանի ազգաբնակութիւնը,
այլ եւ Բարանայի ու Ղազախի շրջանից մի մասը:
Ինչպէս բոլոր բժշկականները, սա եւս բժշկական
օգնութիւն է ցոյց տալիս ոչ միայն երթեւեկ, այլ
եւ տներում ու մերձակայ գիւղերում գտնւած հի-
ւանդներին, Բացի այդ, բժշկական խումբը ժամա-
նակ առ ժամանակ շրջում է եւ գիւղերը, հիւանդ-
ներին տեղն ու տեղը բժշկական օգնութիւն ցոյց տա-
լու համար: Ծիւենոյն ժամանակ գիւղացիութեան հա-
մար նա կազմակերպում է եւ դասախօսութիւններ ու
զրոյցներ: Այս բժշկականն իր սկզբնաւորութեան
օրից մինչեւ ս/Թ սեպտեմբերի մէկն ունեցել է 8052
յանախումբներ, որոնցից 2746 մալարիկներ:

Հիւանդութիւնների շարժման պատկերն երեւում
է ստորեւ բերած տախտակից՝

1925 թ. ԱՄԻՍՆԵՐ	Մալարիայով հիւ.		Զանազան հիւանդ.		Ընդամենը		ԳՈՒՄԱՐ.
	Առաջին	Կրկնակի	Առաջին	Կրկնակի	Առաջին	Կրկնակի	
Մայիս	79	40	151	93	233	133	36
Յունիս	221	333	502	636	723	969	1692
Յուլիս	289	625	527	1113	816	1738	2554
Օգոստոս	239	920	624	1660	869	2580	3443

Ի նկատի ունենալով, որ ՍԵԼ-Քարի շրջանը մալարիայի տեսակետից կարեւոր վայր է, Կարմիր Խաչի վարչութիւնն առաջիկայ տարում իր անելիքներից մէկն է համարում այստեղ մշտական մահճակալներով մի հիւանդանոց հիմնել, եթէ ի հարկ է նիւ-

Թական միջոցների պակասութիւնն արգելք չլինի այս կարեւոր պահանջը բաւարարելու:

Ահա այն ջանքերը որ հանդէս է բերել կարմիր խաչը մալարիայի եւ ընդհանրապէս տրոպիկական հիւանդութիւնների դէմ կռւելու համար:

Այժմ անցնենք մի այլ, Հայաստանում ոչ պակաս աւերումներ կատարող հիւանդութեան, որի դէմ նոյնպէս կռւում է Հայտատանի կարմիր խաչը:

Յայտնի է, որ Հայաստանի որոշ վայրերում վաղուց բոյն է դրել աչքացաւը, մանաւանդ տրախոման, որը վարակիչ բնոյթ ունի եւ խիստ տարածւած է շնորհիւ ազգաբնակչութեան տգիտութեան եւ յետամնաց նիստ ու կացին: Այդպիսի հիւանդութեամբ վարակւած շրջաններից են եւ Ն.-Բայազետի գաւառի որոշ մասերը:

Հայաստանի կարմիր խաչի վարչութիւնը, նպատակ ունենալով այդ հիւանդութեան դէմ եւս մաքառել բժշկական օգնութիւն ցոյց տալով Հայաստանի ազգաբնակչութեանը, կազմակերպում է մի շրջիկ բժշկական խումբ, մասնագետ բժշկի գլխաւորութեամբ եւ մատակարարելով նրան անհրաժեշտ գործիքներ, դեղորայք ու այլ պարագաներ, ուղարկում է նրան Ն.-Բայազետի գաւառը: Կարմիր խաչի նորերս կազմակերպած Ն.-Բայազետի մասնաճիւղը տեղական մարմինների հետ աջակցութիւն է ցոյց տալիս այդ խմբին, որն սկսում է իւր գործունէութիւնը ս/Թ յունիսի 15ից նախ Ն.-Բայազետ քաղաքում, ապա տեղափոխւում է Դալի-Ղարդաշ գիւղի եւ Բասար-Քեչարի շրջանները: Թէ՛ զեկուցումները եւ Թէ՛ պաշտօնական տեղեկութիւնները վկայում են այն օգտակար աշխատանքների մասին, որ տանում է այդ խումբն: Եւ չնայած դաշտային աշխատանքների եռուն շրջանին, բոլոր հիւանդները թողնելով գործը, մի քանի վերստ հեռաւորութեան վրայ գտնւող վայրերից գալիս են բժշկութիւն ստանալու: Սա արդէն ցոյց է տալիս, Թէ ինչքան մեծ է եղել բժշկական խմբի կարիքն այդ շրջանում եւ ինչքան նպատակայարմար է եղել բժշկական խմբի առաքումն այդտեղ:

Սկզբնական շրջանում, այն է յունիսի 15-ից մինչեւ 30-ը. Ն.-Յայազետում այդ խումբն օգնութիւն է հասցրել 559 հոգու, որոնք ունեցել են 1059 յաճախում, եւ որոշ թւով հիւանդների տեղաւորել Ն.-Յայազետի հիւանդանոցում, ուր կատարել է վիրահատումներ, կատարակտի եւ այլ տեսակ հիւանդութիւնների:

Յունիսի սկիզբից տեղափոխւելով Գալի-Ղարդաշ գիւղը, իսկ ապա Բասար-Քէչարի եւ Ելենովկայի շրջանը, այս խումբն օգնութիւն է ցոյց տւել յուլիս, օգոստոս եւ սեպտեմբեր ամիսներում 1525 հիւանդի, որոնք ունեցել են 6046 յաճախում. երեք եւ կէս ամսւայ ընթացքում կատարել է 162 վիրահատում, որից կատարակտի՝ 34:

Թէ ինչքան է տարածւած տրախոման այս շրջանում եւ ինչ հետազօտութիւններ է կատարել այս խումբն այդ գիւղերի ազգաբնակչութեան համար, մեզ պարզում է ստորեւ բերւած աղիւսակը, որ թւական տւեալների մի մանրամասն տեղեկագիր է:

Նոր-Քայազետի գաւառի Գիւղաջիկ եւ Գալի-Ղարտաշ գիւղերի բնակչութեան հետազօտութիւնը ըստ հասակային խմբաւորումների, կատարւած Յուլիսին 1925 թ.

ՀԱՍԱԿ տարեկան	Հետազօտւածների քանակը	Տրախոմայով հիւանդների քանակը	%
0—1	45	3	6,6
1—10	314	42	13,3
10—20	265	62	23,4
20—30 ² ₂	165	24	14,5
30—40	169	41	24,2
40—50	94	27	28,7
50—60	75	18	24
60—70	34	13	38,3
70—80	14	5	36

Նոր—բայազետի գաւառի Գրիբուլախ եւ Տաշքենտ գիւղերի բնակչութեան հետազօտութիւնը ըստ հասակային խմբաւորումների, կատարած Օգոստոսին 1925 թ.

ՀԱՍՍԿ տարեկան	Հետազօտւածների քանակը	Տրախումայով հետազօտւածների քանակը	%
0—1	26	4	15,4
1—10	124	42	33,8
10—20	182	52	28,5
20—30	108	30	27,7
30—40	118	36	30,5
40—50	70	22	31,4
50—60	42	6	14,4
60—70	12	2	16,6

Բացի գուտ բուժական եւ հետազօտական աշխատանքներից, ակնաբուժ խումբն ունեցել է եւ մի շարք դասախօսութիւններ ու գրոյցներ, աչքի հիւանդութիւնների ու նրանց տարածման եղանակներին եւ աչքի առողջապահութեան վերաբերեալ:

Այս խմբի կարճ ժամանակաշրջանում կատարած աշխատանքներն ու նրա արդիւնքները մեր առաջ պահանջ են դնում ոչ միայն շարունակել, այլ այդ խմբի կազմն ուժեղացնելով, լայնացնել աչքի բժշկութեան գործը, թէ՛ այս եւ թէ՛ այլ գաւառներում:

Համառօտ կերպով ուրւագծելով Հայաստանի կարմիր խաչի գործունէութիւնը, վերելում յիշած հիւանդութիւնների եւ այլ անապատ պայմանների դէմ պայքար մղելու գործում, մենք չենք կարող կանգ չառնել Հայաստանում գոյութիւն ունեցող եւ մի այլ խիստ կարեւոր երեւոյթի վրայ, որն է անապատան երեխաների խնդիրը:

ջանկալով օգնութեան հասնել անապաստան երեւիսներին, կարմիր խաչի վարչութիւնը նախ մի քանի ամսւայ ընթացքում դրամական նպաստ է յատկացնում ամէտ-ամիս «Հայաստանի անապաստան երեւիսների բարեկամների ընկերութեան»-ը 100 երեւիսների պահպանման համար եւ, կազմակերպելով մի մանկատուն, իր անմիջական խնամքի տակ է առնում առայժմ 100 անապաստան տղայ երեւիսներ 8—14 տարեկան, հոգալով նրանց ոչ միայն ֆիզիքական ապահովութեան խնդիրը, այլ եւ դաստիարակչական մեծ գործը:

Ազատւելով փողոցից եւ ապրելով կեանքի այլ բարենպաստ պայմանների մէջ, այս անապաստան եւ անմեղ կերպով «խուժան» մականւանն արժանացած որբ երեւիսները, կարճ ժամանակամիջոցում կերպարանափոխւում են թէ՛ ֆիզիքապէս եւ թէ՛ բարոյապէս: Այժմ նրանք միանգամայն անճանաչելի են: Այժմ նրանք առողջ են ու մաքուր. նրանցից շատերը օժտւած են փայլուն ընդունակութիւններով՝ ինչպէս նրկարչական, երաժշտական եւայլն:

Այս ընդունակութիւնների զարգացումն ուղիղ շաւղով տանելու համար մեծապէս մտահոգւած է այժմ կարմիր խաչի վարչութիւնը, յատուկ նպատակ ունենալով աստիճանաբար հաւաքել «փողոցների լէգիոնի» մնացած մասերն եւս, բարձրացնելու նրանց «խուժանի» մակարդակից, տանելու նպատակով դէպի ապագայ ազնիւ քաղաքացին, դէպի ազնւացման այն մոգական միջավայրը որ դաստիարակութիւն է կոչւում, եւ որ մարդկային արժանապատւութեան մարզարան է հանդիսանում:

Սակայն կարմիր խաչի վարչութիւնն իր առաջադրած սոյն բարձր եւ պատասխանատու գործն ի կատար ածել չի կարող միայն իր ուժերով, եթէ նրան զօրավիգ չլինին թէ՛ տեղիս հայ հասարակութիւնը եւ թէ՛ արտասահմանի հայ հատւածները, որոնք իրենց մարդկային բարոյական պարտքը պիտի համարեն այս նպատակի համար օժանդակել կարմիր խաչին:

Հայ Հատւածների իրական օժանդակութեան գործի ակնկալութեամբ Հայաստանի կարմիր խաչի Գըլ՝

խաւոր վարչութիւնն այն հաւատն ունի, թէ նա այս ծանր խնդիրը կը լուծի պատւաւոր կերպով, որով եւ հայ իրականութեան այս խիստ ցաւոտ երեւոյթն իր վախճանը կստանայ մօտիկ ապագայում:

Հայաստանի կարմիր խաչի Գլխաւոր վարչութիւնն իր գործունէութիւնը չի զլացել մեր կեանքի մի այլ ասպարէզում: Յանկանալով իր բժշկական հիմնարկութիւններում գործը յանձնել աւելի պատրաստւած եւ վստահելի անձանց, նա 1923 թւի Յունվարին կազմակերպում է երեւանում գլխութեան քոյրերի երկամեայ դասընթացներ, որպիսի հիմնարկի կարելորութիւնը չափազանց զգալի է եղել մեր երկրում: Այս երկամեայ դասընթացներն աւարտող գլխութեան քոյրերը պէտք է փոխարինէին այն քոյրերին, որոնք այդ կոչմանն արժանացել էին պատերազմի ժամանակ՝ աւարտելով կարճատեւ դասընթացներ: Այսպիսի կարճատեւ եւ միակողմանի ծրագրով դասընթացներ աւարտած գլխութեան քոյրերը չէին կարող իրենց վրայ վերցնել հիւանդներին խնամելու գործը Հայաստանի կարմիր խաչի բժշկական հիմնարկներում, ուր հիւանդները լինում են բազմատեսակ, ու պահանջում են բազմակողմանի խնամք եւ օգնութիւն: Ի նկատի ունենալով այս ամէնը, Գլխաւոր վարչութիւնն հաստատելով յատուկ բժշկական յանձնաժողովի կողմից մշակւած առարկաների եւ դասաւանդման ծրագիրը, բաց է անում վերոյիշեալ դասընթացները, ընդունելով մեծ մասամբ միջնակարգ կրթութիւն ունեցողներին թւով 23 հոգի:

Առարկաների դասաւանդման համար հրաւիրւում են մասնագէտ բժիշկներ:

Գործնական աշխատանքների համար դասընթացների տրամադրութեան տակ են դրւում երեւանի հիւանդանոցներն ու մանկավարժական թանգարանը:

1925 թւի սկիզբներին Հայաստանի կարմիր խաչըն ունեցել է իր առաջին խումբ շրջանաւարտները, որոնց եւ տեղաւորել է թէ՛ իր եւ թէ՛ Պետական բժշկական հիմնարկներում: Սակայն ի նկատի ունենալով այն հանգամանքը, որ նոյնանման դասընթացներ չենինականում (նախկին Ալէքսանդրոպոլում) մի-

աժամանակ բաց էր արել եւ Ամերիկեան Նալաստա-
մատոյց կոմիտէն; Կ. Խաչի Գլխաւոր վարչութիւնը
ժամանակաւորապէս փակուամ է իր դասընթացները,
որոնք նորից կը վերաբացւեն, երբ կրկին նրանց կա-
րիքը կգգացւի մեր երկրում:

Անցնելով Հայաստանի կարմիր Խաչի նիւթական
միջոցներին, պէտք է ասել, որ նրա մուտքի հիմնա-
կան աղբիւրը — դա կառավարութեան կողմից սահ-
մանած յատկացումներն են եւ արտասահմանեան մեր
մասնաճիւղերի կողմից ուղարկւած Նալաստները, որոնց
մէջ առաջնակարգ տեղը բռնում է Ամերիկայի մաս-
նաճիւղինը: Համաձայն Հայաստանի ժողովրդական Կո-
միսարների Խորհրդի 1922 թ. յունիսի 21ի դեկրետի,
Հայաստանի կարմիր Խաչի ընկերութեանը յատկաց-
ւում է յաւելեալ 5% տուրք Պետական բոլոր ուղղա-
կի հարկերից, որպիսին գանձում են կառավարութեան
համապատասխան օրգանները եւ փոխանցում Գլխա-
ւոր վարչութեան:

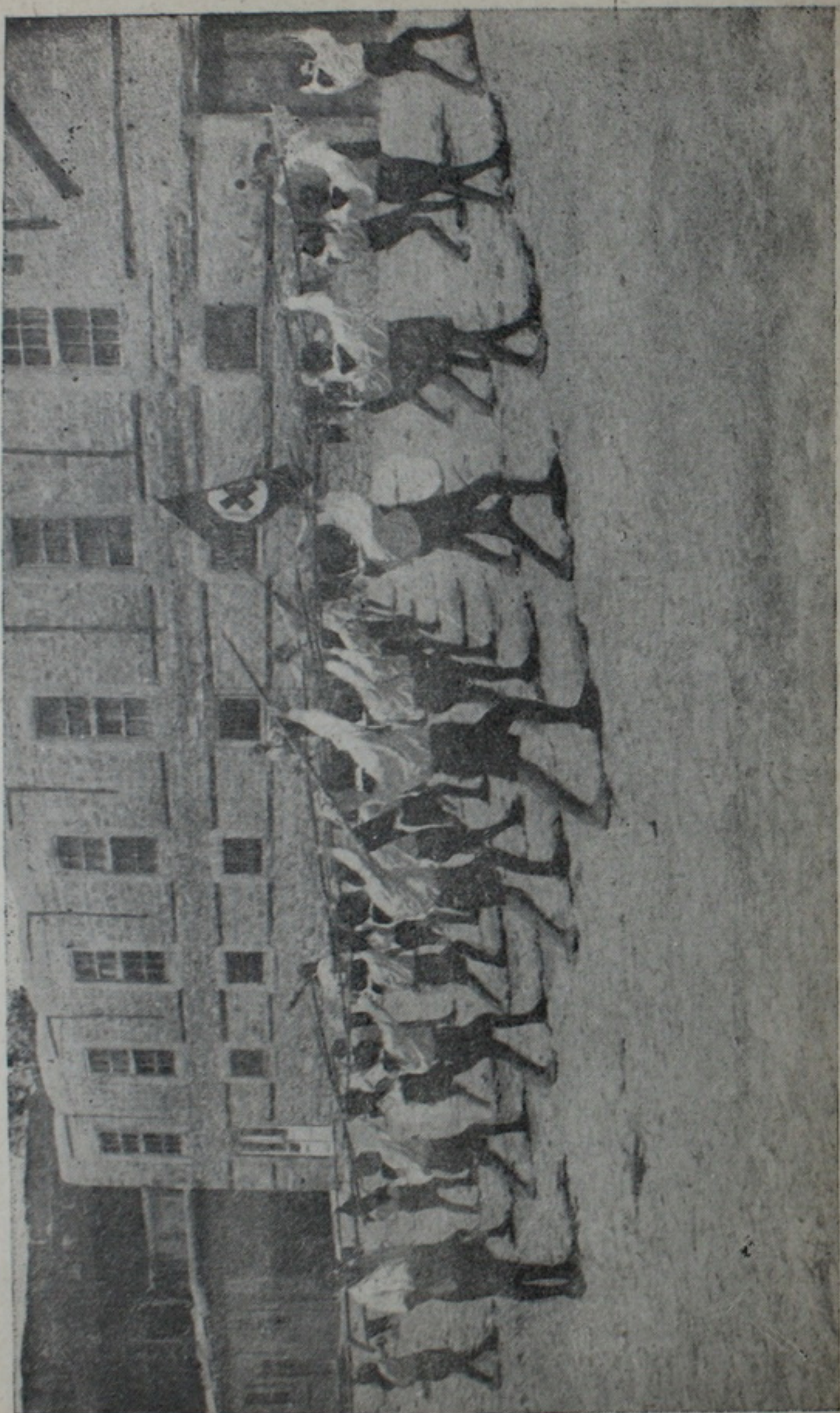
Համաձայն 1922 թ. դեկտեմբերի 27ի դեկրետի՝
յօգուտ Հայաստանի կարմիր Խաչի գանձւում է նը-
մանապէս իւրաքանչիւր արտասահմանեան անցած շաբաթի
արժէքի 15% ը: Վերջերս վարչութեան կողմից միջ-
նորդութիւն է յարուցւում իր օգտին գանձել տալու
եւս վճարովի մուտք ունեցող բոլոր տեղերից (Թատ-
րոն, կինոյ եւայլն), նրանց մուտքի 3% ը եւ հաւանա-
կան է որ մօտիկ ապագայում կը յարգւի այդ միջ-
նորդութիւնն եւս:

Բացի այդ, համաձայն Անդրկովկասեան ֆեդե-
րացիայի ժողովրդական Կոմիսարների Խորհրդի որոշ-
ման, Անդրկովկասեան երկամուկային տոմսերի ար-
ժէքից եւս տոկոսական յատկացումն է սահմանած
յօգուտ Անդրկովկասեան երեք Հանրապետութիւննե-
րի կարմիր Խաչերի, որից Հայաստանի կարմիր Խա-
չը ստանում է այդ եկամուտի մէկ երրորդ մասը:
Պէտք է աւելցնել, որ այս կայուն մուտքից զատ, որոնց
մէջ են մտնում եւ անդամավճարները, թէ՛ կենտրոնը
եւ թէ՛ տեղական ճիւղերը մուտք են ունենում նմա-
նապէս եւ յատուկ կազմակերպւած երեկոյթներից,
գրօսանքներից եւայլն:

Հայաստանի կարմիր խաչի երեւանի մանկատան սաները

Կապալաքի ժողովրդի շքանշանի պարի մեջ Կապալաքի ժողովրդի

Հայաստանի Կարմիր Խաչի Գլխաւոր Ֆոնտը կազմում է նրա դեղապահեստը, որի սկիզբը դրւել է 1922 թ. մայիսին «Պոլսի Հայ Կարմիր Խաչի բժշկական առաքելութեան» կողմից Հայաստանի Կարմիր Խաչին Ժողած խոշոր քանակութեամբ դեղորայքով:

Զնայած, որ այդ դեղապահեստից անընդհատ մատակարարւում են Հայաստանի Կարմիր Խաչի բժշկական հիմնարկութիւնները, սակայն շնորհիւ այն հանգամանքի, որ արտասահմանեան մեր ժամանակակիցները պարբերաբար դեղորայք են ուղարկում Հայաստան, կարելի է ասել, որ դեղապահեստի պաշարը համարեա մնում է կայուն եւ անխախտ:

Հայաստանի Կարմիր Խաչի Գլխաւոր վարչութիւնը մեր երկրի եւ ժողովրդի կարիքների հետ համեմատած մինչեւ այժմ տարւած աշխատանքներն ու նրանց տւած արդիւնքն անբաւարար համարելով այժմ մտահոգւած է առաջիկայում էլ աւելի լայնացնել իր հիմնարկների ցանցը Հայաստանում, եւ ծրագրել է՝

1) Մօտիկ նպագայում կազմակերպել Լենինականի գաւառում մէկ բժշկակայան, վեներական հիւանդութիւնների դէմ մաքաւելու մամար.

2) Լոռի-Փամբակի գաւառի Մեծ Փառնի գիւղի վեներական բժշկակայանը վերածել հիւանդանոցի, մշտական մահճակալներով.

3) Զանգեզուրի գաւառի Ղարագիլիսէ գիւղի բժշկակայանը վերածել գիւղական հիւանդանոցի՝ 10 մշտական մահճակալով.

4) Դիլիջանի գաւառի Սեւքար գիւղի բժշկակայանը վերածել գիւղական հիւանդանոցի՝ 10 մշտական մահճակալով.

5) Կազմակերպել մի քանի ակնաբոյժ խմբեր աչքի հիւանդութիւնների դէմ մաքաւելու համար, թէ՛ Ն.-Բայազետի եւ թէ՛ այլ գաւառներում:

Բացի այդ՝ վարչութիւնը որոշել է մալարիայի եւ տրոպիկական հիւանդութիւնների դէմ ժարած պաշարին տալ աւելի հիմնական, կազմակերպւած բնոյթ, աջակից հանդիսանալով կառավարութեան այդ ուղ-

դուժեամբ ձեռնարկած պատասխանատու եւ դժւարին աշխատանքներին:

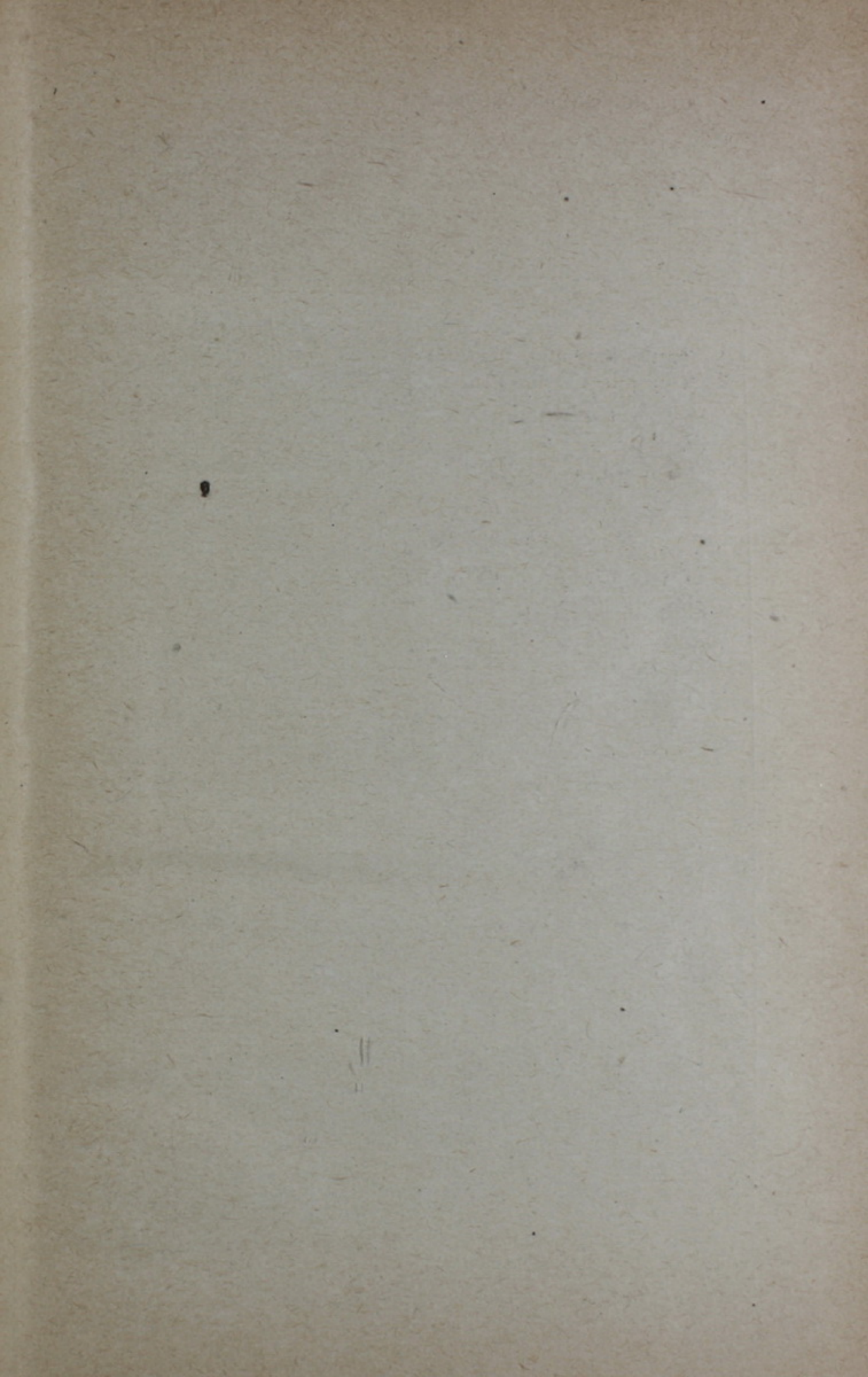
Իսկ մեր երկրի ցաւոտ երեւոյթներից մէկը դարմանելու, անապատտան երեխաներին խնամելու մտահոգութեամբ Հայաստանի Կարմիր Խաչի Գլխաւոր Վարչութիւնը ծրագրել է լայնացնել երեւանի իր մանկատունը, հասցնելով երեխաների թիւը 100-ից մինչեւ 200-ի, բնակով միաժամանակ լենինականում մի նոր մանկատուն 100 երեխայի համար: Բոլոր մանկատներին կից պէտք է կազմակերպւին արհեստանոցներ համապատասխան կահաւորումներով:

Հայաստանի Կարմիր Խաչի Գլխաւոր Վարչութիւնը յոյս ունի, թէ այն սրտացաւ վերաբերմունքը որով համակւած են ժողովրդական լայն մասսաներն թէ՛ երկրի ներսում եւ թէ՛ արտասահմանում, ապագայում աւելի եւս կը զօրեղանայ, նիւթական ու բարոյական աջակցութիւն տալով նրան (Գլխաւոր Վարչութեանը) կեանքի մէջ կիրառելու իր վրայ վերցրած ծանր պարտականութիւնները՝

ա) Պահպանելու համար մեր ժողովրդի առողջութիւնը, մաքառելով բազմապիսի հիւանդութիւնների դէմ,

բ) խնամելու համար որք ու անապատտան երեխաներին, որոնց քանակը դժբախտաբար դեռ մեծ է մեր երկրում:

Մինչեւ այժմ կառավարութեան կողմից տաճած վստահութիւնն ու իրական օժանդակութիւնը, հասարակական ուժերի աջակցութեան պատրաստականութիւնը, երկրի եւ արտասահմանեան մեր մասնագիւղերի օր աւուր աճող ինքնագործունէութիւնն իր արդիւնաւէտ հետեւանքներով, մասսայի բարոյական օժանդակութիւնն ու խրախուսանքը, այս բոլորը խոշոր չափով գրաւական են Հայաստանում Կարմիր Խաչի առաջ դրած բարձր գործի ապագայ յաջողութեան համար:

1922 թ. ՄԱՐՏԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՁԵՒ 1925 թ. ՍԵՊՏ. 1-Ը ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ
ՍՏԱՑԻԱԾ ԴՐԱՄ, ԴԵՂՈՐԱՅՔ ԵՒ
ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻՑ ՍՏԱՑԻԱԾ Է

	ԳՈՒՄԱՐ	
	ԴՈՒՔԼԻ	ԿՈՊԵԿ
1922 ԵՆ 23 Թ. ԸՆԹԱԳՔՈՒՄ		
1. Դրամ Թաւրիզի մասնաճիւղից	700	—
2. Դեղորայք, վիրակապային իրեր եւ վիրա- բուժ. գործիքներ	43899	01
3. Նիւ-եօրքի մասնաճիւղից հին զգեստներ եւ կոշիկներ	22486	38
	67085	39
1924 Թ. ԸՆԹԱԳՔՈՒՄ		
1. Նիւ-եօրքի մասնաճիւղից 62 հակ հին զգեստ 23 պարկ հին կոշիկ	18185	—
	1064	35
2. Դեղորայք Պոլսից 1 արկղ Թիֆլիսի Իտալական միսիայից Թումանիայից Մարսէյլի մասնաճիւղից Նիւ-եօրքի մասնաճիւղից	239 2079 1003 1709 448	16 73 70 — 50
3. Դրամ Թաւրիզի մասնաճիւղից	221	22
	24990	66
1925 Թ. ԸՆԹԱԳՔՈՒՄ մինչ սեպտ. 1-ը		
1. Նիւ-եօրքի մասնաճիւղից ապրանք	5267	75
2. Դեղորայք Բարիզի մասնաճիւղից	1940	42
» » » » »	896	25
Դեղորայք Մարսէյլի մասնաճիւղից	188	15
3. Դրամ Աթէնքի մասնաճիւղից 200 տոլար Փարիզի մասնաճիւղից 2000 ֆր.	389 180	— —
	8861	57
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՈՒՄԱՐ	100937	62

Ծանօթ. Այս գումարին մէջ չի մտնում վեց հարիւր անգլիական ֆունտը, որ Հայաստանի Կարմիր Խաչի Բարիզի մասնաճիւղը ղրկած է Հա-
յաստան, ճահիճներու չորացման մամար:

ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԵՐԻՑ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ ԵՒ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹ. ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԻՑ
ԶԱՆԱԶԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐՈՒՄ

	ԳՈՒՄԱՐ	
	ԴՈՒՔԼԻ	ԿՈՄԷԿ
1922 թ. ընթացքում		
1. Նւէր-վեյ. Հայրապետից	213	90
2. Երեկոյթ եւ վիճակախաղ	700	90
3. Պետական օժանդակութիւն 5%	2212	70
	3127	50
1923 թ. ընթացքում		
1. վիճակախաղ	301	—
2. Նւէր Բաթումի ներկայացուցիչի միջոցով	259	15
3. Անդամավճար	144	50
4. 2 0/0 տուրք զւարճատեղերից	180	—
5. Երկամիութենական մասհանում	270	95
6. Պետական օժանդակութիւն	5104	79
Դ ե դ ո Ր ա յ ք		
1. Մոսկւայից	710	—
2. — 5 հատ ապտեկա	5000	—
	11970	39
1924 թ. ընթացքում		
1. Երեկոյթ	238	80
2. Անդամավճար	487	—
3. 2 0/0 զւարճատեղ. մինչ ապրիլ	108	84
4. Երկամիութենական մասհանում	7601	24
5. Կոմմունալ բանկից դրամի 2ահ	296	57
6. Պետական օժանդակութիւն 5 0/0	22693	02
Դ ե դ ո Ր ա յ ք Մոսկւայից		
	271	80
	31697	27
1925 թ. ընթացքում մինչ սեպտ. 1-ը		
1. Անդամավճար	477	—
2. Երեկոյթ	210	44
3. Երկամիութենական մասհանում	3985	91
4. Պետական օժանդակութիւն 5 0/0	13948	09
	18621	44
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՈՒՄԱՐ		65416 60

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի

Ապրանքների եւ դեղո

1922 թ. մարտի 1-ից մինչեւ

Մ Ո Ւ Տ Ք

	Ռուբ	Կոպ.	Ռուբ.	Կոպ.
1. 1922 եւ 23 թ.				
ա. Արտասահմանից դեղորայք, վիրակապային իրեր եւ վիրաբուժական գործիքներ	43899	0 1		
բ. Արտասահմանից զանազան ապրանքներ	22486	38		
գ. Մոսկւայից դեղորայք	710	—		
դ. » 5 հատ ապտեկա	5000	—	72095	39
2. 1924 թ.				
ա. Դեղորայք արտասահմանից	5480	84		
բ. » Մոսկւայից	271	80		
գ. » Գնւած	529	61		
դ. Ապրանք արտասահմանից	19249	35	25531	60
3. 1925 թ.				
ա. Դեղորայք Արտասահմանից	3024	82		
բ. Ապրանք	5267	75		
գ. Գնւած դեղորայք	1293	53	9586	10
			107213	09

Կ Ա Ր Մ Ի Ր Խ Ա Ձ Ի

ԲԱՅՔԻ ՉՐՋԱՆԱՌՈՒԹԻՒՆ

1925 թ. սեպտեմբերի 1-ը

Ե Լ Ք

	ՌՈՒՔ.	ԿՈՍ.	ՌՈՒՔ.	ԿՈՍ.
1. 1922 ԵՆ 1923 թ.				
ա. Դեղորայք մասնագիւղերին	7120	39		
բ. 5 ապտեկա »	5000	—		
գ. Ապրանքներ բաշխւած է մասնագիւղերին, զանազան հիմնարկութեանց եւ աղքատ ընտանիքների	9033	10	21153	49
2. 1924 թ.				
ա. Դեղորայք մասնագիւղերին	6560	58		
բ. Ապրանք »	727	94		
գ. » վաճառւած	15220	—		
դ. Դեղորայք »	5575	—	28083	52
3. 1925 թ.				
ա. Դեղորայք մասնագիւղերին	3580	65		
բ. Ապրանք մանկատն. եւ մասնագիւղերին	478	43		
գ. Ապրանք վաճառւած	15630	55	19689	63
			68926	64
ա. Մնացորդ առ 1-ն սեպտեմբերի դեղորայք, վիրակապային եւ դեղատնային իրեր ու վիրաբուժական գործիքներ	32372	99		
բ. Զանազան ապրանքներ	5913	46	38286	45
			107213	09

Հ Ա Շ Ի Ե
Հայաստանի Կարմիր խաչի
1922 թ. մարտի 1-ից մինչեւ

Հ Ա Ս Ո Ց Թ Ն Ե Ր

	Ռուբ.	Կոպ.	Ռուբ.	Կոպ.
1. ՆԻՒՐԱՏԻՈՒԹԻՒՆ				
1922 ա. վեհափառ հայրապետից	213	90		
» բ. Թաւրիզի մասնագիւղից	700	—		
1923 գ. Բաթումի ներկայացուցիչից	259	15		
1924 դ. Թաւրիզի մասնագիւղից	261	22		
1925 ե. Աթէնքի մասնագ. 200 դու.	389	—		
» գ. Բարիզի մասն. 2000 ֆ. 2.05%	180	—	2003	27
ԵՐԵՎԱՆԻ ԵՒ ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ				
1922 ա. Հայաստանում երեկ. վիճակ.	700	90		
1923 բ. » » վիճակախաղ	301	—		
1924 գ. » » երեկոյթ	238	80		
1925 դ. » » » 1.54 0/0	210	44	1451	14
3. ԱՆԴԱՄԱՎՃԱՐ				
1923, 24 եւ 25 թ. 1.74			1694	21
ԱՆԴԻ. ՖԵԴԵՐ. ԵՐԿԱԹՈՒՂ.				
1923 ա. Մասիանում	270	95		
1924 բ. » »	7601	24		
1925 գ. » մինչ յուն. 1, 12.17 0/0	3985	91	11858	10
ԴԵՂՈՐԱՅՔԻ ԵՒ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՎԱՃԱՌՔ.				
1924 ա. Դեղորայքի վաճառքից	5575	—		
» բ. Հին զգեստ. հակ. վաճառքից	15220	—		
1925 գ. » » » 37.40%	15630	55	36425	55
ՊԵՏԱԿԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ				
1922 ա. 5 0/0 յաւելեալ տուրք ուղ-				
ղակի հարկերից	2212	70		
1923 բ. » » » »	5104	79		
1924 գ. » » » »	22693	02		
1925 դ. » » » 45.10%	13948	09	43958	60
			97390	87

	ՌՌԻԲ.	ԽՈՒ.	ՌՌԻԲ.	ԽՈՒ.
ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԱԶՄ				
1922 ա. Պաշտօնեաների ռոճիկ	4	—		
1923 բ. » »	5447	50		
1924 գ. » »	9734	38		
1925 դ. Պաշտօն. ռոճ. մինչ եւ սեպտեմբ. 1-ը, 36.60 0/0	12431	23	29017	91
ԿՈՒԼՏ. ԿՐԹԱԿ. ԵՒ ՍՈՑ. ԱՊԱՀՈՎ.				
Մինչ եւ 1925 Թ. սեպտեմբ. 1-ը 2.55 0/0			2015	19
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԵՒ ԴԻԴԱՆԱԿԱՆ				
Մինչ եւ 1925 Թ. սեպտ. 1-ը 5.70 0/0			4511	49
ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ԵՒ ԴԵՂՈՐ. ՓՈԽԴՐՈՒԹ. ԾԱԽՍ				
1922 Մինչ եւ 1925 Թ. 1 սեպտ. 5.05 0/0			4008	96
5. ՆՊԱՍՏՆԵՐ ԵՒ ԶՆԱԽԱՏԵՍ. ԾԱԽՍԵՐ				
1923 Մինչ եւ 1925 Թ. 1 սեպտ. 4.38 0/0			3481	41
6. ՃԱՆԱՊԱՐՀԱԾԱԽՍ ԵՒ ՕՐԱՊԱՀ.				
1923 Մինչ եւ 1925 Թ. 1 սեպտ. 1.88 0/0			1523	84
7. ՍՆՆԴԱՄԱՏԱԿԱՐ. ԷԶՄԻԱԾՆԱՅ ՏՐՈՊԿ. ԵՒ ԵՐԵԻԱՆԻ ՄԱՆԿԱՏԱՆ				
1924 ա. Էջմիածնի Տրոպկայանին	983	80		
1925 բ. » »	965	22		
» գ. Մանկատան պարենաւ. մինչ սեպտ. 1-ը, 10.40 0/0	6287	35	8236	37
8. ԴԵՂԱՊԱՀԵՍՏԻ ՎԱՐՁ				
1923 Մինչ եւ 1925 Թ. 1.40 0/0			1095	
9. ՇԷՆՔԵՐԻ ԿԱՌՈՒՅՈՒՄԸ				
ա. Երեւանում Մանկատուն	6301	68		
բ. Շրջաններում 3 Տրոպկ. 21.10 0/0	10689	31	16720	99
10. ԿԱՀ-ԿԱՐԱՍԻ ԵՒ ԶԴԵՍ				
ա. Մանկատան	5060	75		
բ. Կենտրոն. վարչ ու Թ. 8.64 0/0	1772	63	6833	38
11. ԳՆԻԱԾ ԴԵՂՈՐԱՅՔ ԵՒ ԴԵՂԱՏՆ. ԱՌԱՐԿԱՆԵՐ				
1924 Մինչ եւ 1925 Թ. 1 սեպտ. 2.30 0/0			1823	14
Մնացորդ Դրամ առ 1-ն սեպտ. 1925			79267	68
			18123	19
			97390	87

ՀԻՒԱՆԴՆԵՐԻ ՇԱՐԺՄԱՆ ՄԱՍԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՁԻ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՄ 1925 թ. ԱՌ 15 ՀՈԿՑ.

Այլիւր.	Յունի.	Փետր.	Մարտ	Ապրիլ	Մայիս	Յունիս	Յուլիս	Օգոստոս	Սեպտեմբ.	Հոկտեմբ.	Նոյեմբեր	Դեկտեմբ.	Գումար
Առաջ. Կրկն.	107 180	131 344	167 868	298 1294	303 2180	407 22240	2849 5978	3431 7273	1902 8978				38930
Գումար	287	475	1035	1592	2483	2647	8827	10704	10888				
Առաջ. Կրկն.	331 434	434 771	469 652	602 424	397 289	300 334	848 1014	745 2027	871 1589				
Գումար	765	1205	1121	1026	686	634	1862	2772	2460				12531
Առաջ. Կրկն.	883 32	422 187	663 72	641 66	719 170	784 138	745 140	698 71					
Գումար	915	609	735	707	889	922	885	769					6431
Առաջ. Կրկն.	289 69	319 121	370 80	310 93	290 75	446 113	569 113	407 144					
Գումար	358	440	450	403	365	559	682	551					3808
Առաջ. Կրկն.	291 251	163 301	227 356	233 337	227 257	163 212	145 159	125 135	290 393				
Գումար	542	464	583	570	484	375	304	260	683				4265
Առաջ. Կրկն.					294	786	1069	677	720				
Գումար					225	938	1649	1636	886				8880
Առաջ. Կրկն.					519	1724	2718	2313	1606				
Գումար					230	723	816	863	790				11298
Առաջ. Կրկն.					173	969	1738	2580	2416				
Գումար					403	1692	2554	3443	3206				
Առաջ. Կրկն.						559	548	320	657				
Գումար						1059	1552	1513	2113				8321
Առաջ. Կրկն.						1618	2100	1833	2770				
Գումար													94464

Ընդհանուր գումար 94464

27 32

4-18

Imp. O. BOGHOSSIAN

33, Rue Pixérécourt, 33 Paris (20e)

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0010118

A $\frac{11}{16503}$